קבלה · ספרי קבלה נוספים

מאמר זהר הרקיע

הרב ירוחם ליינער

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאמר זהר הרקיע

הרב ירוחם ליינער

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאמר-זהר-הרקיע/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 8
פרק ב 12
פרק ג 14
פרק ד 16
פרק ה 16
פרק ו 18
פרק ז 18
פרק ח 19
פרק ט 20
פרק י 21
פרק יא 22
פרק יב 24
פרק יג 24
פרק יד 31
פרק טו 33
פרק טז 36

הקדמה

אמר רבי אלעזר ברבי שמעון, נומיתי לסופרי כותים זייפתם תורתכם ולא הועלתם לעצמכם כלום (ירושלמי סוטה פ"ז ה"ג).

רבותינו ז"ל נקראו סופרים, שהיו סופרים כל האותיות שבתורה, שהיו אומרים וא"ו דגחון חציין של אותיות של ספר תורה, דרש דרש חציין של תיבות, והתגלח חציין של פסוקים, יכרסמנה חזיר מיער, עי"ן דיער חציין של תהלים, והוא רחום יכפר עון חציין דפסוקים, ולא זזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום (קדושין ל' א'). ומיום שניתנה התורה בכל דור ודור עומדים עליה להשכיחה ולהעבירה, ובמזימות ותחבולות שונות, צוררים אותה שונאינו בנכליהם לעקרה ולבטלה.

הכותים לפנים ולמראות עין את ה' היו יראים, ושמרו התורה והמצוות, ודקדקו בהם עוד יותר מישראל, אבל סופריהם זייפו אותה הוסיפו וגרעו ככל אשר עלה על רוחם, הם שמרו את המועדות, אבל השתדלו ברמאות להטעות את ישראל לקלקל את המועדות, ובמרמה וכחש השיאו משואות בעת קידוש החודש להטעות את ישראל בחשבון קביעות החדשים, כמו שאמרו חז"ל בראשונה היו משיאין משואות משקלקלו הכותים התקינו שיהו שלוחין יוצאין (ראש השנה פ"ב מ"א), וסופם שנעשו כגוים גמורים.

רבותינו ז"ל ספרו ומנו האותיות והתיבות, והפסוקים. ואמרו מסורת סייג לתורה (אבות פ"ג משנה י"ג). שלא לגרוע ולהוסיף ולהחליף האותיות, ושלא להפריד התיבות ולחברם, וכן הפסוקים. וכמו שאמרו חז"ל, מאי קוצותיו תלתלים, על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות כו', אם אתה עושה חי"ת ה"א אתה מחריב את העולם כו' ה"א חי"ת, דל"ת ריי"ש, בי"ת כ"ך, כ"ף בי"ת תחריב את העולם, ואם אות אחת כך, כל שכן התיבה כולה לכך נאמר קוצותיו תלתלים (מדרש תנחומא ריש פרשת בראשית).

יש שאמרו לפנים שמאמינים בתורת משה, אבל כחשו בנביאים וכתובים, שספרי הנביאים אינם דברי נביאים ומאוחרים הם ונכתבו אחריהם, כמו שאמרו חז"ל, פושעי ישראל אומרים שהנביאים והכתובים אינן תורה, ואינם מאמינין בהם שנאמר (דניאל ט' י') ולא שמעו בקול ה' אלהינו ללכת בתורותיו אשר נתן לפנינו ביד עבדיו הנביאים, הרי שהנביאים והכתובים תורה הם (מדרש תנחומא פ' ראה סי' א'). וחז"ל בקבלתם מסרו לנו סדרן של נביאים וכתובים ומי כתבן (בבא בתרא י"ד ב').

יש שהפכו דברי אלהים חיים, וגילו פנים בתורה שלא כהלכה בפשטים משובשים ומעוותים לדעתם הכוזבת. כמו שאמרו חז"ל על הפסוק פנים בפנים דבר ה' עמכם

(דברים ה' ד') אם יאמר לך ברא דזנותא תרין אלהים אינון, אומר ליה אנא הוא דימא אנא הוא דסיני (פסיקתא רבתי פ' כ"א עשרת הדברות סי' י').

יש שכפרו ואמרו אין תורה מן השמים, ורק משה מפי עצמו אמרה, ועליהם אמרו חז"ל, שאפילו אמר כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא, אלא משה מפי עצמו, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזרה שוה זו, זה הוא כי דבר ה' בזה (סנהדרין צ"ט א'). ובפירוש המשנה להרמב"ם שם היסוד השמיני כתב שחושב שיש בתורה לב וקליפה, ושאלה דברי הימים והספורים אין תועלת בהם ושהם מאת משה רבינו ע"ה יש שאמרו שמאמינים בתורה שבכתב, אבל חלקו על תורה שבעל פה, הקבלה המסורה לנו מדור דור, ופירוש התורה המקובל. מפי הגבורה ועוזבים מקור מים חיים, וחוצבים בורות נשברים, על פי תרגומי הגוים וביאוריהם, ופירושי הקראים ושבושיהם. כמו שאמרו חז"ל, צפה הקדוש ברוך הוא שאומות העולם עתידין לתרגם את התורה, ולהיות קוראין בה יונית, והם אומרים אנו ישראל כו', אמר להם הקדוש ברוך כו', מי שמסטורין שלי אצלו הם בני, ואיזו הוא זו המשנה שניתנה על פה, והכל ממך לדרוש (מדרש תנחומא פ' תשא סי' ל"ד).

על יסוד תרגומי אומות העולם מכחישים וכופרים בתורה שבעל פה, ואפילו איזו עלה בלויה, שנמצאה במרתף ועליה, לאמת יחשבוה. השערות ודברי חלומות עושים ליסודות והנחות, ודאות וברורות, להכחיש את שתי התורות. וכמו שכתב הרשב"א בתשובותיו (סי' י"ד) "שסומכין על ארסטו ואפלטון, כסומך על הפלטר ולוקח מן הסיטון, ואם יחוק אדם להם חקקי און ודברי שקר בספר, ויקראו אותם באזניהם בשם ארסטו וחבריו לא יהרהרו אחריו, ויחתמו ויאמרו אמת מודעת זאת בארץ, והפתי השוקד על דבריהם יקרא חכם, ועל חכמי התורה יאמרו לא הבין חקם חכם". ותשובתם כבר אמר רבי יוחנן בן זכאי לאותו הבייתוסי שהיה מפטפט כנגדו, שוטה ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם (מנחות ס"ה ב'), וזה דרכם כסל למו וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות צרעת: "וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים, בתחלה מרבין בדברי הבאי, כענין שנאמר וקול כסיל ברוב דברים. ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים, כענין שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק. ומתוך כך יהיה להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם, כענין שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים דבריהם ומתעתעים בנביאיו. ומתוך כך באין לדבר באלהים, כענין שנאמר ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם. והרי הוא אומר שתו

בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, מי גרם להם לשית בשמים פיהם, לשונם שהלכה תחילה בארץ."

ובשעה שזכינו להתגלות ספר הזהר הקדוש והאיר לעולם, ונתמלא כל העולם כולו-בשמים, וכל גאוני וקדושי ישראל הלכו לאורו ושתו בצמא את דבריו, וכל הפוסקים, והמקובלים והמפרשים והחוקרים שמוהו ליסוד מוסד ואבן פנה, ונתקבל ונתקדש בכל תפוצות ישראל, עמדו גם עליו המכחישים והמהפכים המזייפים. ומה שאירע לתורת הנגלה אירע לתורת הסוד, יש שכפרו והכחישו שאין זה תורת רבי שמעון בן יוחאי כלל ואמרו שכן ספרה אשה אחת ששמעה מאשת הרי משה די ליאון ז"ל והספור הזה שמעו איזו אנשים על ידי השתלשלות עד מפי עד, ורק שהר"מ די ליאון כתבו בעצמו על ידי שם הכותב, ואפילו אם אמת הדבר שהנשים אמרו כך הרי זה פטפוטי נשים.

יש שהפכו דברי אלהים חיים, וכמו הנוצרים שהפכו הכתובים לדעתם הכוזבת, כן באו כת השבתאים ימ"ש, ועוותו ושבשו מאמרים להסית ולהדיח את ישראל. ועל כולם אמרו חכז"ל, תאלמנה שפתי שקר (תהלים ל"א י"ט) יתפרכן, יתחרשן, ישתתקן, הדוברות על צדיק עתק הדוברות על צדיקו של עולם; דברם שהעתיק מבריותיו, בגאוה ובוז, זה שהוא מתגאה כו' ואינו אלא מבזה, א"ר יוסי בן חנינא המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעולם הבא המתכבד בכבוד חי העולמים לא כל שכן (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א).

שלומי אמוני ישראל המאמינים בה' ובתורתו, וקבלו את התורה הכתובה ביד משה, ואת התורה המסורה על פה ביד משה, קבלו את תורת הקבלה והסוד המסורה מאת התנא רבי שמעון בן יוחאי.

ומרן האריז"ל הקדוש יסד כל יסודי הקבלה שלו על ספר הזהר וכתב פירושים עליו. וגאון עוזנו קדוש ישראל ופארו מורנו ורבינו רבי ישראל בעל שם טוב זללה"ה, אביהם של חסידים שהאיר לעולם בתורת שערי החכמה והתבונה והדעת, בנה יסודי החסידות על ספר הזהר הקדוש וספרי האריז"ל. והוא ותלמידיו הקדושים אחריו למדו את צנועים חכמה בביאור דברי הזהר הקדוש.

ורבינו הגר"א ז"ל אשר היה כאחד מהראשונים מלא בכל פנות התורה, וכל רז לא אניס ליה, וכל חדרי התורה היו פתוחים לפניו במלא הקיפם, והגיה כל ספרי חז"ל ברוחו הגדול וברוחב בינתו, כתב פירושים על הזהר הקדוש, והאדרא רבא קדישא, והספרא דצניעותא והתקוני זהר. ובביאוריו על השלחן ערוך, מביא מקורות מדברי הזהר. עיין בביאור הגר"א ליורה דעה (סי' פ"ט ס"ק ו') ובביאוריו לאבן העזר (סי' קס"ט בסדר החליצה ס"ק פ"ג), ומי כמוהו רב גובריה.

ובדורות שלאחריהם כשצצה המינות ופרחה הכפירה בארץ אשכנז, קמו פושעי הדור, ובזיוף, צביעות וערמה מבחוץ, וכפירה מבפנים, וכתבו ספרים על "חכמת ישראל" לסמא את העינים ולבלבל את המושגים, על פי "חקירה מדעית", ולצודד נפשות, בקרדום של בקרת, להכחיש בשתי התורות. בהשערות אשר באויר פורחות, ובפלפולי הבלים ושקרים על יסוד תהו ואבני בהו.

מארץ אשכנז נפתחה הרעה לעקור את תורת ישראל, ועתה בימינו אלה נהיתה לארץ הדמים, להשמיד להרוג ולאבד את כל ישראל, וברשעות נוראה, הרגו מיליוני יהודים במיתות משונות ואכזריות, וכל הקהלות הקדושות במדינות אירופה, שהיו סלתה ושמנה, ורוב בנין של עם ישראל, נעקרו ונאבדו מן העולם, אוי לנו שכך עלתה בימינו ארץ ארץ אל תכסי דמינו, ואל נקמות דם עבדיו יקום וינקום לעינינו נקמת דם עבדיו השפוך.

וכל תמימי דרך הולכים בתורת הזהר ומאמינים בו, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל "כמדומה לנו שפירושנו יכריח כל מודה על האמת להודות בו ואין אחריות עקשים עלינו" (מלחמות פרק במה מדליקין). ואם ישאל השואל למה לנו ראיות והוכחות, הלא המאמינים לראיות אינם זקוקים, והכופרים על האמת אינם מודים. אבל ראיתי להגאון הקדוש רשכבה"ג המהר"ל מפראג שכתב ספרו באר הגולה, להגן על מאמרי חז"ל בתלמוד מדברת ותלונות המכחישים דברי אלהים חיים, ובהקדמתו כותב וז"ל: "ומעתה אם נחריש ימצא לנו חטא ואשמה, כי נשמע דברי בזוי על חכמי עולם כו', הנה בזה החבור נבוא לבאר דרכי תורה שבעל פה, ולהסיר לזות שפתים מחכמי עולם, כי המבזה את החכמים הוא בכלל מי שאומר "אין תורה מן השמים". וכן כתב בספרו דרך החיים על מסכת אבות (פ"ב משנה י"ד) "שכמו שיש מצוה שילמוד אדם ויקנה התורה שהוא תורת אמת, כך ראוי הוא לבטל דעת השקר מן העולם, שאם יניח השקר בעולם, סוף שיהיה השקר חס ושלום מאבד את האמת ולבטל אותו כאשר השקר גובר בעולם ולכך הזהיר שאל יתן מקום אל השקר רק ידע מה שישיב לאפיקורס".

והגאון הגדול רבי דוד לוריא הרד"ל זצ"ל כתב בשעתו את ספרו הבהיר "קדמות ספר הזהר" להגן על הזהר, לכן כתבתי בעניי דברים אחדים, אשר בינותי בספרים, ולקטתי אמרים, להציל את הספרים, ספרי הזהר הקדושים מהקושיות והשאלות, והתרת הספקות, על יסודות, כראוי מוצקות.

כן ראיות והוכחות על אמיתת ספר מגיד מישרים ממרן הקדוש הבית יוסף ז"ל, וביאורים על איזו דברים שכתב בספריו וגם הערות על מאמר. קדמות ספר הזהר להרד"ל, וקראתי את מאמרי בשם **זהר הרקיע**.

והודות לה' בבר וביתי להדפיס "הערות על ספר הזהר" להראות מקומם בחז"ל. וכמו שאמר אדוני אבי זקיני הגאון הקדוש רבי מרדכי יוסף זללה"ה מאיזביצא ב"ס מי השלוח על התורה ב"ח (הובא בספר דובר צדק (דף מ"ז א') לתלמידו הגאון הקדוש רבי צדוק הכהן ז"ל מלובלין), ליכא מידי בזהר הקדוש דלא רמיזי בתלמוד. ועל ידי אמונתינו בתורתינו, נזכה לגאולתינו ופדות נפשנו במהרה בימינו. וממרום יערה ה' את רוחו עלינו ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. ואפריון נמטייא לרבי שמעון. וזכותו יעמוד לי ולזרעי ולזרע זרעי עד עולם, ויהי ה' אלוהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו אמן. וסימנא מילתא שהשלמתי מאמרי ביום ההילולא דרבי שמעון.

אור יום ה' לסדר בהר סיני, ח"י ימים לירח זיו, ל"ג בעומר תשי"א ברוקלין, ניו-יורק

ירוחם ליינער בהרה"ק מראדזין זללה"ה

פרק א

תכונת ספר הזהר

ספר הזהר הקדוש מהתנא רבי שמעון בן יוחאי, מיד אחרי שזכינו להתגלותו נתקבל תכף אצל כל גדולי וקדושי ישראל, ונתקדש תכף בקדושת חז"ל, וכל בעלי הלכה והקבלה, שמוהו לראש פנה, ולמשען ומשענה, ובחרדת קודש עטרו בכתר קדושה, הסודות הנסתרות, וההלכות הנגלות, ונקרא בשם הזהר הקדוש. הספר הקדוש הזה, עוד מקודם שזכינו להתגלותו היה מקובל ומסור מפה לאוזן, ולמכסה עתיק מדוד דור מימות התנא רבי שמעון אצל חכמינו ז"ל בעלי התלמוד, ואחריהם בפי כל גאוני וקדושי ישראל, כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בספר מורה נבוכים (פרק ע"א מראשון) "שסתרי תורה היו נמסרים מיחידי סגולות ליחידי סגולות כאמרם[1] אין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ וחכם חרשים כו' ולא תמצא מהם אלא הערות קטנות ורמיזות, באו בתלמוד ומדרשות, והן גרגרי לב מעטין, עליהם קליפות רבות, עד שיתעסקו בני אדם כולם בקליפות ההם וחשבו שאין תחתם לב בשום פנים".

ושלשה שמות נקראו לו אצל הראשונים

[1] חגיגה י"ג א'.

א') מדרש רבי שמעון בן יוחאי. רבינו בחיי על התורה בפרשת בראשית (א' כ"א) והוא בזוה"ק בראשית (מ"ו ב'), ובפרשת משפטים (כ"א כ"ג), והוא בזה"ק (משפטים קי"ד א') ברעיא מהימנא. ומכאן תשובה לאותם שרוצים לחלק בין הזה"ק והרעיא מהימנא, שהרי הרבינו בחיי קורא שניהם בשם אחד בשם מדרשו של רשב"י.

ב') מדרש יהי אור. בספר יוחסין (ערך רשב"י) ובס' מנורת המאור לרבי ישראל אלנקוה.

ג') אמת. רמב"ן בנמוקי תורה בראשית (י"ח כ') מקבלי האמת, והוא בזוה"ק (וירא ק"ה ב') רבי טודרוס הלוי בספר אוצר הכבוד, במס' ברכות (ס"א א') על הגמרא רבי אבוהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם וכתיב בצלם כו' מקבלי אמת, והוא בזוה"ק (בראשית י"ד א' ל"ז ב') ובפי פקודי (רל"א ב') ובפ' במדבר (קי"ז א'). רבינו בחיי פ' מטות (ל' ג'), חכמי האמת. והוא בזוה"ק משפטים (קט"ו ב') ונראה שמהם נהגו לקרא לקבלה חכמת האמת.

כן מובאים הרבה דברים בספרי הגאונים והראשונים מבלי הזכרת שם הזהר אבל שאבו מקורם ממנו שהיו מקובלים בעל פה, וכן הרבה קונטרסים מהזוה"ק היו בידי הגאונים. שלשה ספרים נפתחים א') הזהר. ב'). זהר חדש. ג') תקוני הזהר. ספר הזהר הקדוש הנמצא בידינו, הוא על סדר הפרשיות של חמשה חומשי תורה ונחסרו לפנינו על הפרשיות מסעי, דברים, (וכפי הסכמת הקדמונים הינוקא מפי בלק הוא הזהר לפי דברים) ראה, תבא, נצבים, ברכה, גם על שלש הפרשיות עקב, שופטים, תצא, לא נמצא זהר רק רעיא מהימנא. כן יש לו הקדמה, כמו שיש במדרש, פתיחתא דאסתר, רות, ואיכה.

הזהר חדש הוא גם כן על סדר פרשיות התורה, ונחסרו פרשיות חיי שרה, וישלח, מקץ, ויגש, ויחי, שמות, וארא, בא, משפטים, תצוה, ויקהל, פקודי, ויקרא, שמיני, תזריע, מצורע, קדושים, אמור, בחקותי, במדבר, בהעלותך, שלח קרח, פנחס, מסעי, דברים, עקב, ראה, שופטים, נצבים, וילך, האזינו, ברכה. וגם יש זהר חדש על מגילת שיר השירים, ומדרש רות על מגילת רות, ומדרש איכה על מגילת איכה וזהר רות על רות ותיקונים.

התיקוני זהר הוא שבעים תיקונים שפירש רבי שמעון בן יוחאי בתיבת בראשית והתיקון הראשון נאמר מאת אליהו הנביא פתח אליהו, עם הקדמה.

ספר הזהר הקדוש נסדר שלוש מאות שנה אחרי פטירת רבי שמעון בן יוחאי (יוחסין מאמר א' ערך רשב"י) ועיין שם בהגהות יעב"ץ כי מה שכתוב שם ס' שנה טעות הוא,

שזה קאי על המשנה וספרא וספרי וצ"ל ש' שנה. וכן כתב בעל סדר הדורות ערך רשב"י. ונקבצו בו שלשה עשר ספרים ואלה הם.

א') מתניתין

ב') תוספתא

ג') רעיא מהימנא, דברים שנתגלו לרשב"י ותלמידיו מאת משה רבינו ע"ה, והוא רובו על טעמי המצוות, ותחלתו הוא בפ' וארא כ"ה א' ובפ' אמור צ"ב ב' יש הקדמת רעיא מהימנא, וקרוב לשער כי מה שיש בהקדמת הזוה"ק י"א ב' בראשית הוא פקודא קדמאה, ונחשבו שם ארביסר פקורין שזהו גם כן רעיא מהימנא.

ד') מדרש הנעלם, נמצא בספרי הזהר על כמה פרשיות,

וגם על המגלות.

ה') סתרי תורה, על איזו פרשיות.

ו') ספרא דצניעותא, והוא חמשה פרקים ומתחיל תאנא ספרא דצניעותא ספרא דשקיל במתקלא (פ' תרומה קע"ו ב',) הספר הזה נזכר כמה פעמים באדרא רבא קדישא "תנא בצניעותא דספרא" (נשא קכ"ח א'). ובאדרא זוטא קדישא (האזינו רצ"א א') ואע"ג דהאי מלה אוקמוה בספרא דצניעותא בגוונא אחרא התם באתריה שלים, הכא כלא שפיר.

ז') אדרא רבא קדישא, והוא כנוס רשב"י וחבריא, ומגלה להם רזי דרזין, ופתח ר"ש עת לעשות לה' הפרו תורתך (פ' נשא קכ"ז ב').

ח') אדרא זוטא קדישא, והוא רזי תורה שמסר רשב"י לבנו רבי אלעזר, ותלמידיו רבי אבא, ורבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי חייא, ורבי יצחק קודם פטירתו, וצוה שר' אבא יכתב ור' אלעזר ברי ילעי ושאר חברייא ירחשון בלבייהו, ופתח ואמר לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה, וסיים דבריו בפסוק כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם ויצאה נשמתו בתיבת חיים, ואחר כך שמעו. קלא דקארו ואמר אורך ימים ושנות חיים, וקלא אחרא חיים שאל ממך, ואח"כ מסופר מהכנסתו למערה, ושמעו קלא עולו ואתו ואתכנשו להילולא דרבי שמעון (האזינו ב' — רצ"ו ב'). ועיין בזהר חדש במדרש רות (דפום ווארשא פ"ג ע"ד) מהלולא דרב חסדא.

ט') סבא דמשפטים והוא בעניני הגלגולים (משפטים צ"ד א') ובראשו פתח רבי שמעון כו' אדהכי הא סבא נחת לגביה, ואח"כ (שם ע"ב) רבי חייא ורבי יוסי אערעו חד ליליא במגדול דצור כו' בחדא סבא טעייא דהוה שאיל לי כל אורחא, וגילה להם דברים בענין נפש רוח נשמה, ועניני הגלגול, ונשמתין דגיורין, והזכיר שם ספר חנוך (ק' א' ועוד)

ובסופו מסיים ואנא ייבא סבא קאימנא קמייכו, ומסיים בפסוק ועמך כולם צדיקים[2].
י') ינוקא דפי בלק, (בלק קפ"ו א') והוא ספור מר' יצחק ור' יהודא שנזדמנו עם בנו של רב הימנונא סבא ברא חדא זעירא, והינוקא הרגיש בהם שאותו היום לא קראו את שמע, ושאלוה ברי במאי ידעית אמר להו ברוחא דלבושייכא כד קריבנא לגבייכו, ואמרו לו שאמת הוא, מפני שאותו היום היו עסוקין במצוה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. ואח"כ פתח ההוא ינוקא ואמר דברי תורה בעניני נטילת ידים, ומים אחרונים וברכת המזון. ושוב יסופר (קפ"ח א') שר' אלעזר ור' אבא ור' יוסי הוו אזלי באורחא ואדכר ר' אלעזר מהאי ינוקא, וסטו מאורחא ג' פרסא ומטו להתם ונשקוהו, ואמר להם בריחא דלבושייכא חמינא דעמון ומואב מתגרן בכו, ואמר להם ד"ת והזכיר מדברי חנוך (קפ"ט א') ובירך ברבת המזון. ושם (ר"ד ב') מר' אלעזר ור' אבא שהלכו לבקר את ר' יוסי דפקיעין שחלה ונטה למות והוה ליה ברא זעירא, והתפלל עליו ובכה, וגם ר' אלעזר וחברייא געו בבכיה, ונתרפא ושמעו קול שהוסיפו לו כ"ב שנים, ואח"כ אמר הינוקא דברי תורה.
וראוי להעיר, כי באיזו דברים דומה הינוקא להסבא, הינוקא הרגיש ריח המלבושים וגם הסבא גילה סודות מריח המלבושים. כמ"ש כל אינון נשמתין קדישין כד נחתו להאי עלמא כו' ובמלבושא דא קיימו כו' וכד אשתאבן אינון מלבושין ממלין דהאי עלמא, אינון נשמתין קדישין אתזנן מריחא דקא אריחא מגו לבושיהן אלין כו' עי"ש (משפטים צ"ח ב'), הינוקא מזכיר ספר חנוך וגם הסבא מזכירו (משפטים ק' א').
ומצינו עוד בזוה"ק ספורים מינוקין בפי' נח (ס"ט ב') מינוקא עם ר' ייסא, ובפי' שלח (קס"ב א') מינוקא בריה דר' אלעי דנציבין ובפי' עקב (רע"ב א') ברשב"י וחברייא שהיו באכסניא והוה תמן ינוקא חדא ואמר לפניהם ד"ת בעניני סעודה.
יא) היכלות ומדורין, בראשית (ל"ח א') ובפי' פקודי (רמ"ד ב').

[2] עיין בשו"ת רלב"ח סי' ח' שכתב אמונת הגלגול עיקר מעיקרי התורה והביא דברי הרמב"ן בפירושו ע"ס איוב: "ואם תחפוץ להבין הסוד הגדול הזה לבך תשית לדעתי וכליותיך ישתוגן, ועל חטא תתאונן, ותסיר מעל פניך הענן תראינה עיניך המלך והמלכה, ותצפה לגאולה, תראה שני עפרים תאומי צביה והגזרה והבניה". רמז במלת תתאונן לאונן, המלך והמלכה יהודה ותמר כלתו, תצפה לגאולה בועז שהיה גואל, תאומי צביה פרץ וזרח, הגזרה, מותנא דאתגזר והבנויה, בנין היבום וכו', עי"ש. ואני מצאתי מקור דברי הרמב"ן ז"ל בזהר. חדש פי תצא במדרש הנעלם (דפוס ווארשא נ"ט א') שכתוב על דבר הגלגול, ותו אוליפנא מאונן כו' ועוד ראיה אחרא ילד בן לנעמי, וכי לנעמי יולד והלא רות ילדתו וכו', עי"ש. ועיין בהקדמת הגאון בעל סדר הדורות שכתב רמז לגלגול מחכמי התלמוד דאיתא בנדה פי המפלת (ל' ב') שמשביעין הולד תהא צדיק וכו', שנאמר לך תכרע כל ברך, זה יום המיתה, תשבע כל לשון זה יום הלידה, הקדים יום המיתה ללידה וכו'. וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל עה"פ יחי ראובן ואל ימות (דברים ל"ג ו') מותא תנינא. ובישעיה (כ"ב י"ד) עה"פ אם יכופר להם העון עד תמתון, מותא תנינא. ושם (ס"ה ו') עה"פ ושלמתי על חיקם, ואמסור למותא תנינא ית גויתהון עי"ש. בפסוק האחרון נאמר מפורש ית גויתהון שקאי על מיתת הגוף.

יב) רזא דרזין, בסודות הפרצוף, השערות, היד, והשרטוטין, הנרמזים בפסוק ואתה תחזה (יתרו ע' א') ובתקוני זוה"ק תיקון ע' (קכ"א ב').
י"ג) אתוון גליפן. סודות האותיות, והשמות הקדושים, ונקודות וטעמים, (בראשית ט"ו ב'). ושם (ט"ז א') והכא שמא גליפא דתריסר אתוון דאתמסר לאליהו במערה. ושם (י"ז א') הכא רזא דשבעין ותרין אתוון גליפא דכתרא עלאה. ושם (י"ח א') הכא שמא גליפא דתמני מרי אתוון. ובפ' תרומה (קע"ד א') רזא דאלפא ביתא, איהו רזא דאתוון גליפן דנפקין בגלופי דתלתין ותרין שבילין. ובפ' חקת (ק"פ ב') ריי"ש ודל"ת חד מלה הוא באתוון גליפן אנון ת"ח וכו'. ובפ' וילך (רפ"ה א') מיחסו לרבי אלעזר, כדאיתא שם ובאתוון גליפן דרבי אלעזר מאל"ף למ"ם וממ"ם לנו"ן. וכ"ה בפ' האזינו (רפ"ו ב') אמר ר, אבא באתוון גליפן דר' אלעזר, ובזהר חדש ריש פ' בראשית נקרא סתרי אותיות.

פרק ב

על דבר כתיבת ספר הזהר

על דבר כתיבת ספר הזהר, שהעירו האיך הותר לכתוב שהרי דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב ותנא דבי רבי ישמעאל כתב לך את הדברים האלה, אלה-אתה כותב ואי אתה כותב הלכות, (גיטין ס' א' תמורה י"ד ב') ובימי רשב"י עדיין לא הותר הכתיבה, עד רבינו הקדוש משום עת לעשות לה', ומצינו לרשב"י שצוה לרבי אבא שיכתב אדרא זוטא (האזינו רפ"ז ב') ועייו בזוה"ק משפטים (קכ"ג ב') אמנם באמת הדבר נכון מאד שהרי מצינו שהיו להם מגלת סתרים (שבת ו' ב') ופירש"י ז"ל שהסתירוה מפני שלא ניתנה לכתב, וכששומעין דברי יחיד חדשים שאינם נשנין בב"ה וכותבין אותן שלא ישתכחו מסתירין את המגילה. ובבא מציעא (צ"ב א') אמר רב מצאתי מגלת סתרים בי רבי חייא פירש"י מגלה טמונה לפי שאסור לכתב הלכות, וכשהיה שומע דבר חידוש וירא לשוכחו היה כותבו ומסתיר מן העין.
וכן מגילת יוחסין, תני שמעון בן עזאי אומר מצאתי מגלת יוחסין בירושלים (יבמות מ"ט ב') ובירושלמי תענית (פ"ד ה"ב) אמר ר' לוי מגלת יוחסין מצאו בירושלים, וכ"ה בבראשית רבה פ' ויחי (פ' צ"ח סי' ח'). וכן מגילת חסידים, עיין בספרי פ' עקב (סי' מ"ח) וכתוב במגלת חסידים אם תעזבנו יום יומים אעזבך, וכ"ה בירושלמי שלהי ברכות, ובמדרש שמואל (פ"א). ובילקוט עקב (רמז תתע"ג) הגירסא מגילת סתרים.

ועוד מצינו שהיו להם ספרא דאגדתא (תמורה י"ד ב') וירושלמי שבת (פט"ו ה"א) הרי שהיו כותבין את דבריהם, וקשה האיך היו כותבין דברים שבעל פה, והתירו להם והלא לא מצינו שום היתר עד רבינו הקדוש, וכבר נתלבטו בו רבים.

אמנם מתורת משה למדנו ביאור נכון וברור על זה והוא מדברי הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה וז"ל: רבינו הקדוש חיבר המשנה ומימות משה רבינו ועד רבינו הקדוש לא חיברו חיבור שמלמדין אותו "ברבים" בתורה שבעל פה. אלא בכל דור ודור ראש בית דין או נביא שהיה באותו הדור כותב לעצמו זכרון השמועות ששמע מרבותיו והוא מלמד על פה "ברבים" וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע, ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדו מפי השמועה אלא במדה משלוש עשרה מדות והסכימו עליהם בית דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד עד רבינו הקדוש והוא קיבץ כל השמועות וכל הדינים וכל הביאורים וכל הפירושים ששמעו ממשה רבינו ושלמדו בית דין שבכל דור ודור בכל התורה כולה וחיבר מהכל ספר המשנה, ושננו לחכמים "ברבים" ונגלה לכל ישראל וכתבוהו כולם ורבצו בכל מקום, כדי שלא תשתכח תורה שבעל פה מישראל. ולמה עשה רבינו הקדוש כך ולא הניח הדבר כמות שהיה, לפי שראה שתלמידים מתמעטין והולכין והצרות מתחדשות ובאות ומלכות רומי פושטת בעולם ומתגברת וישראל מתגלגלין והולכין לקצוות, חיבר חיבור אחד להיות ביד כולם כדי שילמדוהו מהרה ולא ישכח וישב כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה "ברבים".

ומעתה יאירו עינינו. בודאי כל החכמים היו כותבים לעצמם ביאורי התורה והלכותיה, והסתירום לעצמם וזו לא נאסר מעולם ומה שאמרו דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב הוא ללומדם לרבים מתוך הכתב, וזהו שהותר אחר כך בימי רבינו הקדוש משום עת לעשות לה' הפרו תורתך ולכן נכתבו המגלות סתרים וספרא דאגדתא וזוהר הקדוש.

ומצאתי מקור לדברי הרמב"ם בגמרא (תענית כ"ח א') א"ר יוסי וכי יחיד יכול לקרות דברי תורה על פה בצבור, אלא כולן נכנסין וקורין אותה על פה כקורין את שמע. הרי מפורש, דהא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה הוא דוקא בצבור. וכן כתבו התוספות ישנים ביומא (ע' א' ד"ה ובעשור) בשם הרבי אליעזר ממיץ, שאם אינו מוציא את הרבים, מותר לומר על פה מגמרא זו, עי"ש. ועיין בביאורי הגר"א ז"ל באורח חיים סי' מ"ט. וממילא הוא הדין לדברים שבעל פה שאסור לאומרן בכתב הוא רק ברבים, שהלימוד הוא מפסוק אחד מרומיא דקראי.

פרק ג

על דבר לשון הארמי של ספר הזהר

על דבר לשון הארמי של הזהר, שטענו המערערים שבזמן התנאים היו כותבין דברי תורה בלשון הקודש כהמשנה והברייתא, ואם חברו רבי שמעון למה לא כתבו בלשון הקודש ועיין בקדמות ס' הזהר ענף חמישי מה שכתב בזה. אמנם טענה זו בטלה, שהתנאים הראשונים כשהיו מלמדים לתלמידיהם למדו אותם בכל לשון.

ואעידה לי עד נאמן הוא רב שרירא גאון שמסר לנו כל סדר הקבלה, וז"ל באגרתו (הנדפס בס' יוחסין מאמר ב'): "ושקטו רבנן ביומי דרבי משום רחימותא דאיכא בין אנטונינוס ורבי, ואסכים לתרוצי הלכתא כי היכי דליגרסו רבנן כלהו פה אחד ולשון אחד ולא ליגרוס כל חד וחד לישנא לנפשיה, משום דהנך ראשונים דקמי חורבן הבית לא אצריכו להכי, הואיל ותורה שבעל פה הוא ולא אתמרו טעמייהו בדברים ידועים, כגון תורה דכתיבא אלא ידעו וגמרי טעמיה בלבבהון, וכל חד וחד מגמר להו לתלמידיו כאדם המספר לחבירו "ומלמדו באיזו לשון שירצה".

ותרגום אונקלוס שאמרו מפי ר' אליעזר ורי יהושע יוכיח, ואונקלוס גופיה תנא הוא. עיין בגמ' בבא בתרא צ"ט א' דתניא אונקלוס הגר אמר כרובים מעשה צעצועים הן. וכן תרגום יונתן בן עוזיאל (מגילה ג' א') בלשון ארמית.

וגם במשנה יש לשון תרגום, וגם תרגום השבעים. כלים (פי"ז מ' ט"ז), והאסל שיש בו בית קבול מעות, ופירש הערוך (ערך אסל) מוט. וישאוהו במוט מתרגמינן באסלא והוא בתרגום יונתן בן עוזיאל (במדבר י"ג כ"ג). הרי ששנה התנא בלשון המשנה לשון תרגום במקום שיש לשון המקרא ושם (פ' כ"ג מ' ב') וטפיטן של סוס, וכתב שם רב האי גאון בפירושו לסדר טהרות (הנדפס במשניות דפוס ווילנא) וז"ל: א"ד וטויטוואן כך פירשו שבעים זקנים חטובות אטון מצרים (משלי ז' ט"ז) ופי' בטיית זילוי", וכן בריש פ"ב דעוקצין זתים שכבשן בטרפיהן, ופירש הר"ש והרע"ב, עלה זית תרגום טרף זיתא. והרבה מלות ארמיות נמצאות במשנה גסטרא (כלים פ"ד מ"ב) מלטימיא (אהלות פי"ז מ"ג) ועוד, מפני שהיה רגיל על לשונם.

וגם לשונות הכתובה והשטרות המה בארמית. בנין דכרין דיהוי לכו מנאי אינון ירתין כסף כתובות יתר על חולקיהון דעם אחוהון, בנן נוקבין דיהווין ליכי מנאי הויין יתבן בביתי ומתזנן מנכסי עד דתתנסבן לגוברין, את תהא יתבא בביתי ומיתזנא מנכסי כל ימי מיגר אלמנותיך בביתי" כתובות (פ"ד מ"י י"א י"ב), וכן בבבא בתרא (פ"ד מ"ב) אף על פי שכתב לו "עומקא ורומא". ובמגילה (פ"ד מ"ו) פוחח.

ועוד ראיה ברורה ממגילת תענית שנכתבה עוד בזמן הבית על ידי חנניה בן חזקיה בן גרון וסייעתו (שבת י"ג ב), והיתה חשובה כמו מקרא כש"כ רש"י ז"ל (תענית ט"ו ב' ד"ה שאין) "מגלת תענית נכתבה בימי חכמים אע"פ שלא היו כותבין הלכות, והיינו דקתני כל הכתוב במגלת תענית כאילו היה מקרא" ונכתבה בארמית עיין בגמרא תענית (י"ז ב' י"ח א') וראש השנה (י"ח ב') וכתב רש"י ז"ל שם (ד"ה בתלתא) כך כתוב במגלה לשון ארמי. הרי שכל כותבי הלכות היו כותבין בלשון ארמית. ובעירובין (פ"ב מ"א) דיומדין. וכן כתבו אגרותיהם בלשון ארמית כמו שספרו חז"ל מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו עומדין על גבי מעלות בהר הבית, ויוחנן סופר הלך לפניהם, ואמרו כתוב לאחנא בני גלילא עילאה ובני גלילא תתאה, שלמכון יסגי, מהודעין אנחנא לכון דמטא זמן בעורא לאפוקיא מעשריא ממעטניא זיתיא, ולאחנא בני דרומא עילאה ובני דרומא תתאה שלמכון יסגי, מהודען אנחנא לכון דימטון זמן לאפוקיא מעשריא מעומרי שיבולא, ולאחנא בני גלותא דבבל, ובני גלותא דמדי ושאר כל בני גלותא דישראל שלמכון יסגי, מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין, ואמריא דעדקון וזימניה דאבובא לא מטו ושפר באנפאי ובאנפי חבראי ואוספנא על שתא דא תלתין יומין (תוספתא סנהדרין פ"ב ה"ב). ובגמרא שם (י"א ב').

וראיתי בשער הגמול להרמב"ן ז"ל שמביא ברייתא מרבי יהושע בן לוי כולה בלשון ארמית "ובאגדה אמרו אמר רבי יהושע בן לוי כד משחנא ביתא קמא דבמדור גיהנם אשכחית בה כוי", וריב"ל נזכר במשניות (אבות פ"ו) ושלהי עוקצין, והרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה בסדר המקבלים פ"ב מנאו עם התנאים. ועיין ביוחסין בערכו מאמר א' ומאמר ב' ובסדר הדורות.

כן מה שלגלגו המלעיגים שלשון הזהר הקדוש אינו לא לשון תרגום, ולא לשון הבבלי והירושלמי, זוהי להג הרבה ופטומי מילי בעלמא, כי בודאי נשתכח ממנו הלשון הארמית המדוברת אז, והרי גם בלשון הקודש נשתכחו ממנו הרבה מלים וכמו שכתב הרמב"ם רפ"א דתרומות על המלה תרם שזה לשון עברי עיי"ש, כי אצלנו נשאר לשון הקודש רק לשון הנביאים בתנ"ך. והשאר נשתכח ונאבד מאתנו. וכמקרה אשר קרה ללשוננו הקדושה, קרה גם ללשון ארמית, שאצלנו נשארו רק לשון התרגומים והבבלי והירושלמי ובודאי היו גם הרבה מלים בארמית שאין זכר למו בתרגומים ובשני התלמודים ורק נשתכחו ונאבדו.

פרק ד

על דבר שמות האמוראים הנזכרים בזהר

על דבר הזכרת שמות האמוראים ומאמריהם בספרי הזוה"ק, כבר האריך בזה רבינו הרד"ל (ענף ד' סי' ב'), וכתב שם א') שספרי הזהר נסדרו מתלמידי תלמידיו שהיו אמוראים, וציין לספרו מבוא לפרקי דרבי אליעזר ע"ש, ושם כתב שבכל ספרי התנאים נמצאים מאמרים מדורות התנאים האחרונים והאמוראים, וגם בספרי הנביאים אמרו חז"ל יהושע כתב ספרו ואסקיה אלעזר, ושמואל כתב ספרו ואסקיה גד החוזה ונתן הנביא (בבא בתרא ט"ו א') ע"ש בדבריו. וכבר כתבתי למעלה שספר הזהר נסדר שלוש מאות שנה אחרי פטירת רשב"י. ב'). כן כתב שהרבה הלכות ואגדות של האמוראים כבר היו ידועים בימי התנאים. והביא ראיה ממס' סוכה (כ"ח א') אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הניח כו' דבר קטן הויות לאביי ורבא, ע"ש. ומי יגלה עפר מעיניך הרד"ל עכשיו שזכינו לפירוש רבינו חננאל על הש"ס לראות דברי רבינו חננאל בפירושו שם וז"ל: "דבר קטן הויות דאביי ורבא, פירוש הקושיות שהיו נושאין ונותנין בה עכשיו אביי ורבא פשטות וסדורות היו ומכוונות ביד רבי יוחנן בן זכאי וכך היו מתעסקין בהן". ושנה דבריו עוד שם בגמרא (סוכה מ"ה ב') ואמר חזקיה א"ר ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עליה והם מועטין כו' אם שנים הן אני ובני הן, ומי זוטרי כולו האי, והא אמר רבא כו' ודמסתכלי באספקלריא המאירה מי זוטרי כולי האי והא אמר אביי כו' ע"ש. והנה באמת קושיות הגמרא תמוהים מאד, מאי קמקשו מדברי אביי ורבא על דברי רבי שמעון, ואדרבא מהראוי היה לדחות דבריהם, מכח דברי רשב"י התנא. וראיתי בפירושו שם שכתב וז"ל: "והלא אביי ורבא דאחרונים הן לגבי רשב"י ואיך מקשינן מדבריהם עליו, אלא ללמדך המסורת שהיה בידם בדברי אביי ורבא כך היה בידי הראשונים בקבלה כהלכה למשה מסיני ואינם דבריהם שאלו הדברים וכיוצא בהן אי אפשר להאמר אלא בקבלה מן הנביאים ואלו הדברים שקבלו מרבותיהם היו מגידין". וכן כתב רב שרירא גאון באגרתו, בתחלת דבריו, "דבר קטן הויות דאביי ורבא להודיעך דאפילו הויות דאביי ורבא לא מדעתייהו הוו אלא כלהון נהרין לראשונים".

פרק ה

על דבר תפלת נשמת וקדושת כתר

על דבר הזכרת התפלות בזוה"ק, כמו נשמת וקדושת כתר, הנה בודאי התפלות האלה עתיקות הן ונשמת נזכר במשנה בשם ברכת השיר (פסחים קי"ז ב') ובגמרא שם (קי"ח

א') מאי ברכת השיר נשמת כל חי. ועיין בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סי' קס"א) שהתפלות היו מתפללין בזמן הבית שהרי בפירוש אמרו בגמרא סוכה (נ"ג א') א"ר יהושע כשהיינו שמחים בשמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, כיצד שעה ראשונה תמיד של שחר משם לתפלה, משם לקרבן מוסף, משם לתפלת המוספין כו' משם לתפלת המנחה. וכל הכתוב בנוסחאות התפלה היו כמו פסוקים.

ובגמרא (ברכות ד' ב') א"ר יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי כו', והמזמור בתהלים אינו מתחיל באשרי, רק תהלה לדוד, ולמה אמרו באשרי. אמנם בסדר התפלה בפסוקי דזמרה הקדימו הפסוק אשרי : קודם תהלה לדוד כמש"כ התוספות (ברכות ל"ב ב' ד"ה קודם) שתקנו בתפלה לומר זה הפסוק קודם תהלה לדוד ע"י"ש. ואמרו ע"ז חז"ל לא נאמר באשרי. וכן מצינו לחז"ל שכתבו שנאמר על ספר בן סירא (עירובין ס"ה א') שנאמר בצר אל יורה ועיין בתוס' שם באריכות, ובגמ' (בבא קמא צ"ב א') ומשולש בכתובים ועיין בתוס' שם.

ואעידה לי שני עדים נאמנים הרמב"ם, ורבי יעקב בעל הטורים ז"ל. בפרק י' מה' מתנות עניים ה"ג כתב הרמב"ם, והקב"ה קרוב לשועת עניים שנאמר שועת עניים אתה תשמע וכן כתב רבי יעקב בעל הטורים בטור יורה דעה סי' רמ"ז, ופסוק זה לא נמצא בשום מקום רק בתפלת נשמת בנוסח הספרדים, ושניהם כתבו זה בלשון שנאמר. וראיתי ברמב"ם דפוס ווילנא שם, שכתבו שצ"ל וצעקת עניים ישמע והוא פסוק באיוב (ל"ד כ"ח) וכבר קדמם בחידושי הגהות על הטור שם בזה. אמנם מלבד שהגהה זו דחוקה ורחוקה, שהרי יש בה חסר וא"ו וחילוף והוספת תיבה, וחילוף אות, אבל מלבד זה הרי לפניך הרמב"ם והטור ובשניהם כתוב כך ואי אפשר לשבש שני הספרים באותן השבושים בסגנונם, וברור שכתבו מנוסח התפלה של נשמת. ומה נפלא הוא הדבר שמצאתי בזהר חדש בראשית במדרש הנעלם סו"פ ג' (דפוס ווארשא דף י' א'), אמר ר' יוסי האי פסוקא שאול ואתה תשמע השמים מן השמים הוה ליה למימר א"ל רבי יוחנן מקרא חסר הוא כמו שועת עניים הי"ל למימר מן עניים וכן צעקת עניים וכן הרבה. הרי שמביא שניהם שועת עניים מתפלת נשמת והפסוק צעקת עניים. וברמב"ם בפירוש המשניות (זבחים פי"ד מ"ח) על המשנה באו לירושלים נאסרו הבמות ומביא שלשה פסוקים, כי בחר ה' בציון וגו' כי יעקב בחר לו יה וגו' כי לא יטוש ה' את עמו וגו' ע"י"ש, ולפלא שהביא הפסוקים שלא כסדרן, כי הפסוק השלישי כי לא יטוש וגו' מוקדם לשני הפסוקים האחרים. אבל באותו הסדר המה בסידור התפלה בפסוקידזמרה בתפלת "יהי כבוד". וברור שהרמב"ם העתיקם משם.

פרק ו

על דבר הטעמים והנקודות הנזכרים בזהר

על דבר הטעמים והנקודות וחלוקת האל"ף ביי"ת לחמשה מוצאות הפה הנזכרים בספר הזהר. ועל זה ערערו המערערים שהמה מאוחרים אחר התלמוד, אבל ערעור זה אין בו ממש שהרי על הטעמים אמרו חז"ל (נדרים ל"ז ב') ויבינו במקרא זה פיסוק טעמים ופירשו הר"ן והרא"ש, כפי תנועת הטעמים כדאמר פרק קמא דחגיגה (ו' ב') נפקא מינה לפיסוק טעמא, ועיין ברש"י חגיגה שם וז"ל: "לפסוקי טעמים בנגינות אם תאמר שני מינין צריד אתה לפסוק הטעם של ויעלו עולות באתנחתא כמו שאנו קורין אותו, או בזקף קטן טעם שמפסיק הדבור ממה שלאחריו ואם מין אחד, היה צריך אתה לקרותו באחד משאר טעמים שאין מפסיקין כגון פשטא או רביע". ושם בנדרים, אמר רבי יצחק מקרא סופרים, ועטור סופרים, וקריין ולא כתבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני, מקרא סופרים ארץ ארץ, ופירש הר"ן שם שכשיש בו אתנחתא נקרא ארץ בקמץ.

וכן על הנקודות אמרו רבותינו ז"ל במדרש רבה (במדבר פי ג' אות י"ג) ובמסכת אבות דרבי נתן (פי' ל"ד). והובא בפסקי תוספות (מנחות סי' רל"ד): "כשכתב עזרא את התורה עשה נקודות, אמר אם יאמר משה למה נקדת אשיב הלא לא מחקתי" ובספרי בהעלותך (פיסקא ס"ט). מונה שם התיבות הנקודות שבתורה, ועיין בשו"ת הריב"ש (סי' רפ"ד). ובמדרש רבה (קהלת פ"ז א') ונשא אהרן את שמותם לפני ה', אלו היו חסרים אות אחת לא היו משמשין (ובילקוט שם וכן במדרש שמואל (פ' כ"ג) מכפרין) תני רב אושעיא אפילו נקודה אחת וברבינו בחיי פ' וארא כתב כמו שדרשו רבותינו ז"ל בספר הבהיר דמיין נקודתא באתוותא דאורייתא דמשה כנשמת דחיי בגופא דאינש. וכן אמרו במסכת מגילה ושום שכל זה הנקוד. הרי שהיה לו גירסא זו בגמרא ועיין במגדל עוז להגאון יעב"ץ (בית מדות עליית הכתיבה) שהאריך בראיות שהנקוד, הוא מסיני. כן חלוקת האותיות לחמשה מוצאות הפה, אחה"ע בומ"ף גיכ"ק דטלנ"ת זסשר"ץ הנזכרים בזהר הקדוש (פנחם רכ"ח א') הוא משנה בספר יצירה (פרק ב' מ"ג) והמה מימות התלמוד, כמו שכתב רב האי גאון בספר הקמיצה על משנה זו דספר יצירה הובא בפירוש הרב ר' משה בוטריל שם "וכל זה נודע הטעם בסוד הקבלה וכבר חבר על זה הסוד ספר הנקוד הגדול אשר חברו רב אשי בבבל והוא נמצא היום בישיבתנו".

פרק ז

על הפסוקים המובאים שלא בדיוק

על דבר הפסוקים המובאים בספר הזהר שלא בדיוק, זוהי באמת הוכחה וראיה גדולה; לאמיתיתו של ספר הזהר כי לו היה זה ח"ו איזו זיוף, היה לו לכתב הפסוקים כצורתן, לבל לעורר עליו קושיות ושאלות, משינוים וערבובים, ועצם שאלת השינוים אינה צריכה לפנים, כי בכל ספרי חז"ל הראשונים ושני התלמודים והמדרשים, נמצאים כאלו למאות, כי חז"ל כתבו רק מה שצריך לדרשתם, וכמה פעמים קצרו אותם וגם הרכיבו איזו פסוקים כמו שכתבו התוספות במס' שבת (קכ"ח א' ד"ה ונתן) על הפסוק ונתן הכסף וקם לו, שדרך הש"ס לקצר ולומר בלשון אחר קצר עי"ש, ובתום, מגילה (ג' א' ד"ה וילן) שדרך הש"ס לקצר הפסוקים ולערבם יחד עי"ש, וכן הוא גם בספר הזהר וגם בספר יד החזקה להרמב"ם נמצאים הרבה פסוקים שלא בדיוק וערבובי פסוקים. ובהערותי על הזהר (ויקרא כ"ג א') מה שמביא הפסוק (ירמיה ל"א ל"ד) איש את אחיו ואיש את רעהו, העירותי שבפסוק נכתב איש את רעהו ואיש את אחיו וברמב"ם ה' תשובה (פ"ט ה"ב) העתיק הפסוק כמו בזהר. ועיין עוד בתוס' עירובין ב' א' ד"ה דכתיב.

פרק ח

על שמות המקומות

בזוה"ק בשלח מ"ח ב' זבולן לחוף ימים ישכון והא ימא חד כו' וים כנרת הוה בעדביה, ומהכא ישתכח חלזון לתכלתא, וכ"ה בפרשת בהעלותך ק"נ א' וכבר העיר בזה במטפחת (פ"ד צד 22). וכתב שכל זה תמוה והפך במציאות, כי תחום גינוסר שהוא כנרת, עלה בחלקו של נפתלי במזרחה של ארץ ישראל, ותחום עכו על יד הים הגדול במערבה הוא עלה לחלקו של זבולן. אעתיק בזה כאן מה שכתב מרן דודי הגאון הקדוש מראדזין זללה"ה בספרו מאמר שפוני טמוני חול (סי' א' דף י"ד ב') שהעיר ג"כ בזה בביאור מקום מציאות החלזון וכתב שם וז"ל: "אכן נראה כמו דאיתא בירושלמי מגילה (פ"א ה"א) וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת (יהושע י"ט:ל"ה), הצדים כפר חיטייא, צר דסמוכה לה, חמת חמתה, רקת טבריא, כנרת גנוסר, התיב רבי לוי והכתיב והערבה עד ים כנרת, מעתה שני גינוסריות היו או לא היו אלא שני אבטוניות כגון בית ירח וצינבריי שהן מגדלות כינרים ע"כ, וביארנו שם דהך וערי מבצר וגו' וכנרת אמור בגבול בני נפתלי, ולזה הקשה לו לרבי לוי מקרא והערבה עד ים כנרת האמור בחלקו של הראובני והגדי, ומסיק, דבקושטא תרי מקומות נינהו, ותרווייהו נקראו כנרת על שם שהן מגדלות כינרים, והוא מין אילנות טובים וחשובים כהאי דמס' בבא בתרא (מ"ח ב') טאבא תלי לפאפי אכינרא, וכן בפסחים (קי"א ב') טולא דכנדא, וגירסת הערוך דכנרי,

והיינו דכנרת אינה שם העצם אלא על שם הכינרים הגדלים שם, וגם שאר מקומות שמגדלים כינרים נקרא ג"כ כנרת, כגון בית ירח וצינבריי, וכן איתא להדיא בבראשית רבה (פ' צ"ח) אמר ר' ברכיה כל חוף ים של טבריא נקרא כנרת יעו"ש. ומעתה נראה דגם בחוף ים המערבי בחלקו של זבולן היו מגדלין כינרים והיה גם כן נקרא כנרת על שם זה" עכ"ל. ועיין עוד בספרו פתיל תכלת (סי' א') שהאריך עוד בביאור הדברים וציין לזהר ויחי (רמ"א ב') זבולן לחוף ימים ישכון אע"ג דחד ימא הוה ליה באחסנתיה בתרין ימין שריא, שהוא היה שכן לים כנרת שדרומו של חלק נפתלי ששם ים כנרת היה פוגע בצפונו של זבולן. ועיין עוד מש"כ באריכות בספרו עין התכלת (סי' א').

פרק ט

על הניגודים והסתירות

על דבר הסתירות הנמצאות בספר הזהר הקדוש לדברי רבותינו ז"ל בתלמוד, הנה באמת זה הוכחה גדולה וראיה ברורה לאמיתיתו וקדמותו של ספר הזהר, שמחברו היה התנא רבי שמעון בן יוחאי, ואם ח"ו נחשוד שזה זיוף, למה היה לו להמזייף לכתב דברים שהם היפוך מהגמרא ולעורר עליו חשדים ופקפוקים; והלא טוב היה לו לזייף הדברים כפי שנאמרו בגמרא, או שלא לכתבם כלל. ואין בזה שום תמיה כלל, שאם על רב אמרו חז"ל רב תנא הוא ופליג (עירובין נ"ו ב'), כל שכן שאין לתמוה על התנא רשב"י אם הוא חולק עליהם.

ומצאתי ראיה גדולה וברורה על זה בדברי רבינו בחיי עיין בזה"ק (ויקרא ט"ז א') צדיק כתמר יפרח מאי כתמר דהא מכל אילני עלמא לית דמתערב לאפרחא כמו תמר דסליק לשבעין שנין עיי"ש. והנה בגמרא (בכורות ח' א') איתא שחרוב משעת נטיעתו עד גמר פירותיו שבעים שנה, ודקל הוא לשנים עשר חודש. וכבר תמה ע"ז הגאון יעב"ץ במטפחת פ"ד (דפוס לבוב 27), וכתב שם שזה הפוך בשני דברים שכתב שאין שום אילן מתעכב לפרוח שבעים שנה אלא הדקל עיי"ש. ומה נפלא הוא הדבר שמצאתי ברבינו בחיי עה"ת בפי' אמור עה"פ כפת תמרים, שכתב שזה ירמוז לשכר העולם הבא כשם שהלולב כו', וכשם שהלולב אין פריו אלא לסוף שבעים שנה כך שכר העולם הבא אינו אלא בסוף ימיו של אדם שכתוב בו ימי שנותינו בהם שבעים שנה, עיי"ש. הרי שנמשך אחרי דברי הזהר וביאר בזה רמזים אף על פי שבגמרא הוא להיפוך, ולא חש לזה, שכמה וכמה מדרשות חלוקות, ואלו ואלו דברי אלהים חיים. ואשתמיט מניה להג, יעב"ץ דברי רבינו בחיי אלו, וגם המשיגים עליו לא הראו מקום לדברי רבינו בחיי, והוא ראיה חזקה.

בודאי שמצוה וחובה לישב הדברים, כמו שיגעו חז"ל בכל הגמרא לישב הסתירות שבמשניות ובריייתות וגם בתנא אחד מדברי עצמו על דברי עצמו, וזה נקרא שמוש תלמידי חכמים כמש"כ רש"י ז"ל בחולין (מ"ד ב') על הגמרא ושמש תלמידי חכמים: "גמר לתרץ טעמי המשניות הסותרות זו את זו והיינו גמרא'.

ומה נפלא הוא הדבר, שרשב"י בעצמו אמר גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר, פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה של תורה יותר מלמודה (ברכות ז' ב'). ואולי רמז לנו התנא הקדוש במאמרו זה על ספרו הזהר הקדוש אשר יצק מים על ידי אליהו.

פרק י

על הפלגת השבחים של רשב"י

על דבר השבחים המסופרים בזוה"ק על תוקף גדלו וקדושתו של רשב"י, וגם הוא בעצמו ספר שבחו. אמנם באמת מצינו בחז"ל הרבה מאמרים וספורים על גדלו וכחו של רשב"י ושהפליגו בשבחו יותר מכל הנביאים, ושקלוה לאדון הנביאים משה רבינו ע"ה כאמרם עליו בסוכה (מ"ה ב') שהסתכל באספקלריא המאירה, שזהו רק מדרגת משה רבינו ע"ה וכל הנביאים לא זכו לזה כדתניא כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה (יבמות מ"ט ב') ורבו רבי עקיבא אמר לו שאין שום אדם יודע את גודל כחו, ורק דייך שאני ובוראך מכירין את כחך (ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ב).

ואמר יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, מיום שנבראתי עד עתה ואלמלי אליעזר[3] בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו ואלמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו. וכתב הרבינו חננאל שם: "רשב"י היה במערה י"ג שנה, ונראה לו בדרך מראות אלקים גודל כבודו והיה יודע בעצמו שהוא חסיד גדול והיה אומר יכול אני כו'". וכדבריו כתב רבי נתן בעל הערוך (ערך פטר).

וכן מצינו שהפליגו חז"ל בשבחו של רבי עקיבא והגדילוהו יותר ממשה רבינו כמ"ש בשעה שעלה משה למרום כו' אמר לו הקב"ה אדם יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, אמר לפניו

[3] וכתב כבוד דודי הרב הגדול החסיד ר' ירוחם מאיר ז"ל ליינער בהקדמתו לביאורו על סדר עולם (ווארשא תרמ"ה) שפירש רש"י ז"ל, יותם בן עוזיהו צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים, וזכה בכבוד אביו, ועליו נאמר בן יכבד אב וגם רבי אלעזר ברבי שמעון קיים כבוד אב בהפלגה כדאיתא בזוה"ק בחקתי (קט"ו ב') בן יכבד אב כגון רבי אלעזר, דאיהו אוקיר ליה לאבוי בהאי עלמא ובההוא עלמא.

רבש"ע הראהו לי, אמר לו חזור לאחוריך הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה הן אומרים תשש כחו כו' אמר לפניו רבש"ע יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי (מנחות כ"ט ב'). וכן אמרו דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחבריו, וכל יקר ראתה עינו (איוב כ"ח י') זה רבי עקיבא וחבריו (מדרש תנחומא חקת ח').
וכן מה שהוא עצמו מספר בשבחו אין זה שום פליאה, והלא אדון הנביאים שהיה בתכלית הענוה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר י"ב ח') כתב בעצמו פה אל פה אדבר בו וכן ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים - אל פנים (דברים ל"ד י'). ואמרו חז"ל על שמואל הנביא, אף שמואל רבן של נביאים, היה מתנבא ולא היה יודע, שנאמר (שמואל א' י"ב י"א) וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל, ואותי לא נאמר אלא ואת שמואל, שלא היה יודע מה היה מתנבא, (מדרש שוחר טוב מזמור צ' עה"פ תפלה למשה). כי בעת ששרתה הנבואה על הנביא מסר הדברים כפי שקבלם והיה מתנבא ולא היה יודע. גם רשב"י הקדוש מסר הדברים שנאמרו לו ברוח הקודש מאת משה רבינו ואליהו הנביא כפי שנתגלו לו. וזהו תשובה גם על השבחים הנמצאים בספר המגיד למרן הקדוש הבית יוסף ז"ל, מאחר שנאמרו לו מפי המגיד.

פרק יא

מדוע אין הלכה כרשב"י

מה שלגלגו המלעיגים בטענה, אם אמת הדבר שרשב"י חבר ספר הזהר ונתגלו לו סודות מן השמים, למה אין הלכה כמותו, טענה זו בשקר ותרמית יסודה, לעוור עיני ההמון, בלבישת אדרת של תמימות למען כחש, שואל שאלת תם, והוא מועד מתחלתו, וכי מי לא יודע כי התורה לא בשמים היא. ומעשה דרבי אליעזר ורבי יהושע יוכיח: שנעקר חרוב ממקומו, וחזרו אמת המים לאחוריהם, והטו כותלי בית המדרש ליפול, ויצאת בת קול מן השמים, שהלכה כרבי אליעזר, ועמד רבי יהושע על רגליו, ואמר לא בשמים היא, שכבר ניתנה תורה מהר סיני, ואין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה אחרי רבים להטות (בבא מציעא נ"ט ב').
ועובדא דרבה בר נחמני, בספק אם בהרת קדמה לשער לבן, או שער לבן קודם לבהרת, שהקדוש ברוך הוא אמר טהור, ורבה בר נחמני אמר טהור, ויצאת בת קול ואמרה, אשריך רבה בר נחמני שגופך טהור ויצאתה נשמתך בטהור (שם פ"ו א'). והרמב"ם פסק (בפרק ב' מה' צרעת ה"ט) יראה לי שטומאתו בספק.

ובירושלמי (ברכות פ"א ה"ב) יסופר ברבי שמעון בעצמו שהקפיד על אחד שעשה כמותו. רשב"י חמי חד מלקט ספיחי שביעית אמר ליה ולית אסור, ולאו ספיחין אינון, אמרו ליה, ולא את הוא שאת מתיר, אמר ליה, ואין חבירי חולקין עלי וקרי עליה ופורץ גדר ישכנו נחש וכן הות ליה. וכיוצא בו מסופר במשנה (עדיות פ"ה מ"ו), בעקביא בן מהללאל, שהעיד ארבעה דברים, ואמרו לו חזור בך, ונעשך אב בית דין לישראל, ולא רצה לחזור, וכדברי התנא קמא נדוהו ומת בנדויו, ובשעת מיתתו אמר לבנו, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו ולמה לא חזרת בך אמר לו אני שמעתי מפי המרובים, אני עמדתי בשמועתי, והם עמדו בשמועתן, אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין, מוטב להניח דברי היחיד, ולאחוז בדברי המרובין. וכבר אמרו חז"ל על המחלוקת של בית שמאי ובית הלל, יצאה בת קול ואמרה, אלו ואלו דברי אלהים חיים הן (עירובין י"ג ב'). ועיין מה שביאר בזה המהרש"ל בהקדמתו לספרו ים של שלמה למסכת חולין.

ומה שמפטפטין ומצפצפין מדברי המהרש"ל בתשובותיו (סי' צ"ח) עמש"כ בזהר הקדוש לברך ברכת תפילין של יד בישיבה, שכתב, ואם היה הרשב"י עומד וצווח לפנינו לשנות המנהג שנהגו הקדמונים לא אשגחינן ביה, אדרבא מדבריו ראיה גדולה וחזקה ;שספר הזוה"ק הוא מרשב"י, שאם לא כן היה לו לומר בפשיטות שס' הזהר אינו מוחזק אצלו לרשב"י, והרי מפורש שהאמין והחזיק שהספר זה הוא מאת רשב"י. ושם בתשובותיו (סי' ע"ג) בענין נוני"ן המנוזרין, בנה יסודו ע"מ הזהר. וכן בספרו ים של שלמה (חולין פ"ח סי' ו') אם מותר לאכול בשר אחר גבינה עיי"ש ובבבא קמא (פ"ד סי' י"א) כתב וארמוז לך מעט מזוהר כו' ודי בהערה זאת למבינים.

והוא חיבר פירושים על ספר הרקנטי, וע"פ מערכת אלקות כמו שכתב אל הרמ"א ז"ל, וביאר. ענינים עמוקים ונסתרים (שו"ת רמ"א סי' ו').

ומה שכתב שאפילו היה הרשב"י עומד וצווח לא אשגחינן ביה, אין בזה שום תמיה, שהרי כן אמרו חז"ל גם על אליהו הנביא, שאין שומעין לו לשנות המנהג, כמ"ש אמר רב אם יבא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל (יבמות ק"ב א'). וכן אמרו, האלהים, אלו אמר לי יהושע בן נון משמיה לא צייתנא ליה (חולין קכ"ד א'). ועיין באריכות מש"כ הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה בענין הנביא "שאין להוסיף ואין לגרוע במצוה על דרך נבואה בשום פנים".

פרק יב

מדוע לא נזכרו דברי הזהר בתלמוד

כן מה שלגלגו למה לא נזכרו, והובאו מדברי הזוה"ק בגמרא, גם זו היא טענה של רמאות. הלא חכמינו ז"ל צוו והזהירו הרבה להסתיר הדברים ולא לגלותן כמ"ש ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו (חגיגה י"א ב'), ושם (י"ג א') אין מוסרין ראשי פרקים, אלא לאב בית דין, ולכל מי שלבו דואג בקרבו, אין מוסרין סתרי תורה אלא למי שיש בו חמשה דברים, כבשים ללבושך, דברים שהם כבשונו של עולם יהיו לבושך, ושם א"ל ד' יוחנן לר' אלעזר תא אגמרך במעשה המרכבה, א"ל לא קשאי[4], ובגמרא פסחים (נ' א') סבר רבא למדרשה בפירקא א"ל ההוא סבא לעלם כתיב, ושם (קי"ט א') מאי למכסה עתיק זה המכסה דברים שכסה עתיק יומין ומאי נינהו סתרי תורה. ובזוה"ק אמור (ק"ה ב') כבוד אלהים הסתר דבר דלית רשו לבר נש לגלאה מילין סתימין דלא אתמסרא לאתגליא, מלין דחפא לון עתיק יומין כד"א (ישעיהו כ"ג:י"ח) לאכול לשבעה ולמכסה עתיק, לאכול לשבע עד ההוא אתר דאית ליה רשו ולא יתיר, ועכ"ד ולמכסה עתיק עתיק ודאי.

פרק יג

מקורות הלכה ואגדה מהזהר בספרי הגאונים והראשונים

ידוע ומפורסם שהגאונים, והראשונים היו להם קונטרסים מספר הזהר וגם מאמרים מקובלים כמו שכתב הגאון הגדול מוהר"ר אברהם בן רבינו הגר"א ז"ל, אשר ידע כל אוצרות וגנזי מדרשי חז"ל בספרו היקר "רב פעלים" שבו פתח והאיר מקורות מדרשי חז"ל מאין יצאו ולמי המה ואיפה מובאים בראשונים (ערך הזהר) שהראשונים היה בידם ספר הזהר כמו מגלת סתרים ולא רצו להזכירו בפירוש. וכן כתב הגאון הגדול הרד"ל במאמרו קדמות ספר הזהר ענף ב' והביא תשובות הגאונים שמקורם מספר הזהר.

[4] ובזה המקום אתי להביא מרגניתא טבא מכ"ק דודי מרן הגאון הקדוש רבי גרשון חנוך הנעיך זללה"ה מראדזין, שביאר בזה את דברי הגמרא (ברכות ה' ב') רבי אליעזר חלש על לגביה רבי יוחנן כו' חזייה דהוה קא בכי ר' אליעזר אמר ליה אמאי קא בכית, אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכון לבו לשמים, והדבר יפלא מאד שהרי חכז"ל ספרו מגודל התמדתו בתורה, ודרשו עליו הפסוק (משלי ה':י"ט) באהבתה תשגה תמיד כגון רבי אליעזר בן פדת אמרו עליו על רבי אליעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורו וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי (עירובין נ"ד ב') והוא חשב שבכה על שלא למד תורה הרבה, ואמר שכוונתו על עובדא זו שלא רצה ללמוד ממנו מעשה מרכבה, ועל זה נחמו שאחר המרבה ואחד הממעיט וכו', כי לא היה יכול אז ללמוד כמו שהשיבו אכתי לא קשאי, וזהוא ע"פ שאמרו חז"ל (קידושין ע"א א') שם בן מ"ב אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו כו', והוא עדיין לא הגיע לחצי יניו וא"ל אכתי לא קשאי ודפתח"ח

וכן כתב דודי הגה"ק רבי גרשון חנוך העניך ז"ל מראדזין בספרו הבהיר "פתיל תכלת" (דף ס"ז ע"ב) "כידוע שהרבה קונטרסים מהזוה"ק היו בידי הגאונים" והנני בזה להביא מקורות הלכה ואגדה מספר הזהר בדברי הגאונים, רש"י, רמב"ם, ראב"ד, רמב"ן ורבינו בחיי. והרא"ש ז"ל.

בשאילתות דרב אחאי גאון כתוב, הנכנס לבקר החולה לא ישב על גבי מטה, ולא על גבי ספסל אלא לפניו ע"ג קרקע, מפני ששכינה למעלה ממטתו של חולה, ומלאך המות מעל רגליו, (פ' אחרי סי' צ"ג) והנה בגמרא (שבת י"ב ב' נדרים מ' א') נאמר רק ששכינה למעלה מראשותיו, והגאון הוסיף ומלאך המות מעל רגליו. אמנם כן הוא בזוה"ק (פנחס רל"ד ב') ובג"ד אוקמוהו מארי מתניתין המבקר את החולה לא ליתיב למראשותיו משום דשכינתא על רישיה, ולא לרגלוי דמלאך המות לרגלוי. וכבר העיר בזה הגאון מהר"י פיק ז"ל בהערותיו על השאילתות בראשון לציון שם.

בשו"ת הגאונים שערי תשובה סי' קכ"ב בשם רבינו שרירא ורבינו האי זצ"ל אין מוסרין סתרי תורה אלא ליועץ חכם חרשים ונבון לחש, לחש זה שראוי למסור לו סתרי תורה שניתנו בלחש, ולכן היו מוסרין חכמים אחד לחברו הכרת פנים וסדרי שרטוטין, שמקצתן אמורין בזה ספר תולדות אדם, ומקצתן בסדר פסוק שלאחריו זכר ונקבה בראם, לפי שאין מוסרין סתרים ורזים הללו אלא למי שרואין בו סימנין ראויין לכך עכ"ל, ועיין עוד שם בסי' צ"ט. ודברים אלו כתבם הרמב"ן בנמוקי תורה (בראשית ה, ב'). וכל הדברים אלו המה בזוהר הקדוש פ' יתרו (ע' א') ברזא דרזין והיו מקובלים להגאונים.

ברש"י שבת קי"ח על הגמרא יהי חלקי מגומרי הלל בכל יום, הן שני מזמורים הללו את ה' מן השמים והללו אל בקדשו, וכתוב בספר רב פעלים לר"א בן הגר"א ז"ל ערך זהר גדול: "ונראה שלהראשונים ז"ל היה בידם ספר הזוהר כמו מגלת סתרים ולא רצו להזכירו בפירוש אבל הביאו דבריו, ראה אבי גם ראה שזה לא נמצא בשום מדרש רק בזהר פ' פקודי רל"ב א' וז"ל: הללויה הללו את ה' מן השמים וגו' ת"ח תושבחתא דא אמר דוד לקבל תא דשמא קדישא דאיהו כללא דתושבחתא דכולא תרי תושבחן אינון כגוונא דרזא דשמא קדישא עלאה דאיהו כלל דתושבחתא דכולא ואינון דא ותושבחתא בתראה דאיהו כללא דתושבחתא דכולא דכתיב הללויה הללו אל בקדשו: עכ"ל, ועיין עוד בבית יוסף או"ח סי' נ"ב.

וברש"י סוכה מ"ה א' אני והו בגמטריה אנא ה' ועוד משבעים ושתים שמות הן הנקובין בשלוש מקראות הסמוכין בפרשת ויהי בשלח ויסע וגו' ויבא בין מחנה, ויט משה את ידו ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות הן ומהן שם המפורש אות ראשונה של פסוק

ראשון ואחרונה של אמצעי וראשונה של אחרון, וכן בזה הסדר כולן השם הראשון והו וי"ו של ויסע ה"א דכל הלילה וי"ו דויט ושם השלושים ושבע הוא אני אל"ף דמאחריהם ונו"ן ראשון דהענן בחשבון של מפרע ויו"ד דרוח קדים עכ"ל, ומקורו בזוה"ק פ' בשלח נ"ב א', ובסוף הספר רס"ט ב' נפרטו כל השמות היוצאים מהפסוקים ע"י"ש.

וברש"י תענית ח' א' על הגמרא מצדיקין עליו את הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח, וצדק משמים נשקף, ופירש צדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין, והוא בתקוני זהר הקדוש תיקון א' י"ז ב', איך אתנהיג עלמא בדינא וברחמי דאינון צדק ומשפט, ובזוה"ק קדושים פ"ה ב', תרין דרגין אינון הכא משפט וצדק, מה בין האי להאי אלא חד רחמי וחד דינא ודא אתבסם בדא כד איתער צדק דאין דינא לכולא כחדא דלית ביה רחמי ולאו ותרנותא.

וברש"י קדושין (כ"ה א') ד"ה אין וגיטין (מ"ב ב') ד"ה בכלן בענין כ"ד ראשי איברים דאינן מטמאין משום מחיה, משום דלא קרינן ביה לכל מראה עיני הכהן שתהא כולה נראה כאחת והנה דרשה זו עה"פ לכל מראה עיני הכהן לא נמצא בחז"ל, ובתורת כהנים פ' תזריע פרשת נגעים פרק ב' משנה ח' ט' יליף לה מפסוק וראהו הכהן כולה כאחת מכאן אמרו כ"ד ראשי איברים כו', וכן פירשו הר"מ והר"ש והרע"ב בנגעים פ"ו מ"ז מכתוב הזה, ומנין לו לרש"י דרשה זו, אבל מצאתי מקורה בזוהר הקדוש בלק (קצ"ה ב') והכי גרסינן בנגעים כ"ד ראשי איברים אינון דלא מטמאין משום מחיה, וכהנא לא הוה אטרח אבתרייהו והיינו דכתיב (ויקרא י"ג:י"ב) לכל מראה עיני הכהן יותר דיכיל כהנא למחזי מכתשא באסתכלותא חדא ולא איצטריך למאכא גרמא ולארמא עינוי הכא והכא. ובודאי היתה דרשה זו מקובלת.

וברש"י יהושע ט"ו ג' ועלה. כאן למדנו שירושלים גבוה מכל ארץ ישראל, ובגמרא קדושין ס"ט ב' שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וא"י גבוה מכל ארצות, ויליף לה מקראי, אבל לא נזכר שירושלים גבוה מכל א"י, אבל מקורו בזה"ק ויקרא ו' א', וארץ ישראל עלאה, וירושלים עלאה מכל ישובא.

ובספר הפרדס לרש"י סי' י"ב כל פרשיות שבתורה נ"ג עם האזינו וזאת הברכה, ואין אנו קורין מהן בשבתות פשוטות זולתי נ"א כי האזינו וזאת הברכה אחר ר"ה נקרין, ע"י"ש וכל הרואה ישתומם כי מנין הפרשיות המה נ"ד, אבל מקור דבריו המה בתיקוני זהר הקדוש תיקון כ"ח (דף ע"ב ב') גן נעול כו' גן איהו אורייתא דבכתב דאיהו ג"ן סדרים דאורייתא, וכ"ה בתיקון י"ט (דף ל"ח א') ותיקון י"ג כ"ט ב'. ועיין בזוה"ק ויקהל ר"ו ב' אסור ליה למאן דקרי באורייתא למפסק פרשתא או אפילו מלה חדא אלא דפסק משה

פרשתא לעמא קדישא יפסוק ולא יפסוק מלין דפרשתא דשבתא דא בפרשתא דשבתא אחרא כו' חמשין ותלת רתיכין קדישין כו' וכל רתיכא ורתיכא; מני ליה להאי רתיכא על פרשתא פלניא דשבת פלוגי עיי"ש. ובנצוצי אורות שהקשה והלא נ"ד הם, וכתב בשם. מהר"מ אבוהב משום דפרשת וזאת הברכה אינה בכלל שאינה נקראת בשבת בפני עצמה עיי"ש. ועיין בס' הפרדס סי' ל"א שכתב שם מנין פרשיות של תורה חמשים ושלש והן נקראות על הסדר א' בשבתות שאין בהם הפסקת יו"ט חוץ מזאת הברכה שנקראת ביום אחרון של חג עיי"ש. ועיין במבוא הפסיקתא לרבינו הרד"ל אות א' הערה ב' שכתב שם בפשיטות "ג"ן פרשיות התורה שאנו קורין להם סדרים" והאריך בזה ולא העיר כלום.

וגם הרמב"ם ז"ל כתב הרבה דברים שמקורם מספר הזוהר הקדוש, ובודאי שהיו המאמרים מקובלים מדור דור, וכמו שכתב מרן דודי הגאון הקדוש רשכבה"ג רבינו גרשון חנוך העניך זללה"ה בהקדמתו לסה"ק בית יעקב ע"ס בראשית לכ"ק אדוני אבי זקיני הגאון הקדוש רבינו יעקב זללה"ה מאיזביצא באריכות להוכיח ולברר ששיטת הרמב"ם ז"ל מתאמת אל דעת חכמי האמת, והעיר שם הרבה מקורות לספר מורה נבוכים, מדברי הזוה"ק, וכן העיר מקור לדברי הרמב"ם בספר המצוות שורש השלישי, ובמנין המצוות במצות עשה מצוה ל"ד שישאו הכהנים את הארון על כתפיהם וכל המפרשים חתרו למצא טעם לדבריו, שלא נזכר בתורה רק ללוים. אבל מקורו בזוה"ק (ויצא קמ"ח ב') מכאן אוליפנא דמאן דאיהו בביתיה יסדר אורחיה ועובדיה כרעותיה כו', דהא דוד אחליף ליואי וסדר כהני וקוב"ה אוקים מלה כרעותיה.

כן מה שחושב בפ"ב מה' יסודי התורה ה"ז, עשרה שמות שנקראו בהם המלאכים על שם עשר מעלות שלהם, דבריו מתאימים עם דברי זוה"ק פ' בא (דף מ"ג א') ורק שהוא חושב כרובים במקום אלים. ועיין זוה"ק פנחס (דף רל"ה א' ב') ומשם מוכח שענינם אחד. ובזוהר חדש בראשית במדרש הנעלם (ו' ב') חושב ממש כסדר שחשב הרמב"ם ז"ל וחושב שם כרובים במקום אלים. וכן מה שכתב שם ומעלה העשירית שמעלתה קרובה לדעת בני אדם הוא שנקרא אישים והוא בזוה"ק פרשת לך (פ"א א') ומגו רעותא ומשיכא דנפשא כו' מאינון דרגין דאתקרון אישים כו' ובזהר חדש במדרש הנעלם בראשית (ו' ב') חושב נמי עשרה כתות מלאכים מתתא לעילא וחושב גם כן מדרגה התחתונה אישים. וע"ז מודה גם בעל מחלקותו רבינו טודרוס הלוי בספר אוצר הכבוד, כתב אמת שבזה כוון לאמת אכן התפלא מאין מצא לבו לכוון ולומר זאת.

כן מה שכתב בפ"ח מה' תשובה העולם הבא אין בו גוף וגויה, ועיין השגת הראב"ד שם, ומה שסיים (שם ה"ד) וחכמים קראו לה דרך משל לטובה זו המזומנת לצדיקים סעודה, דברים אלו כהווייתן הם בזוה"ק תולדות (במדרש הנעלם קל"ו א').

ובהמודעה[5] שכתב בראש ספרו הביא דברי הזוה"ק בהקדמה דף (י"ג א') ומהאי גדפא אתפרשן לתרין אומין אחרנין דאינון קרבין ביחודא לישראל, וקאי על יון וישמעאל כדאיתא להדיא בזהר חדש (יתרו מ"ב א') על מלכות יון דלית בכל מלכוון דאינון קרבין לאורח מהימנותא כוותייהו, ובזהר ישן (יתרו פ"ז א') ובגיניה דאברהם כד אתגזר ישמעאל זכו דישוו מדוריה וחלקיה באתר דשלימא על כל אינון פנים רחיקון. ועיין במטפחת (פ"ד) שטעה בפירוש דברי הזהר וגם המשיגים עליו לא ידעו להראות מקור לדבריהם מהקדמת הזהר הנ"ל וכפי דברינו ברורים הם ומפורשים. עכ"ל.

ובהערותי לספרו זה[6] הוספתי שם מקור לדברי הרמב"ם בפירוש המשנה (פרה פ"ג מ"ג) שכתב הנה אין הבדל בין איש שלא נטמא לעולם במת, ובין איש אשר נטמא כל ימיו, ואחר כך טבל והוזה עליו שלישי ושביעי, אלא שזה אשר הוזה עליו יותר גדול המדרגה בטהרה, לפי שהפסוק כבר שפט עליו שהוא טהור עכ"ל והדברים נפלאים, אמנם דבריו מתאימים עם דברי הזהר הקדוש (חקת ק"פ ב') ואסף איש טהור כו' במקום טהור דהא טהור לא איקרי אלא מן סטרא דמסאב בקדמיתא.

ועתה הנני בזה להוסיף עוד איזו דברים, עמש"כ הרמב"ם בראש ספרו במנין המצוות מצוה ז' להשבע בשמו שנאמר ובשמו תשבע, והראב"ד השיגו, וכן השיג עליו הרמב"ן בספר המצוות עיי"ש. ושנה דבריו בפי"א מה' שבועות ה"א כשם ששבועת שוא ושקר בלא תעשה כך מצות עשה שישבע מי שנתחייב שבועה בבית דין בשם שנאמר ובשמו תשבע זו מצות עשה. ולפלא על הראב"ד דשתיק ליה כאן ולא השיג עליו, ומקור דבריו המה ברעיא מהימנא (יתרו צ"א ב') פקודי י"ב לאומאה בשמיה בארח קשוט כו' וע"ד כתיב. ובשמו תשבע, וכ"ה בתוספות לזהר ח"ב (רע"ו א' סי' ט') בגין דשבועה משלמא אתיא, ועל דא ברזא דעשה ולא תעשה, וכמה דאיהו לא תעשה כד איהו לשקרא הכי איהו מצות עשה כד איהו באמת.

וברמב"ם (פ"ו מה' דעות ה"א) וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים, ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. וכל נו"כ לא העירו מקורו, והוא ברעיא מהימנא (פנחס ר"י"ח א') אוף הכי בר נש דיתיב בקרתא

[5] המודעה נכתבה כלפי מבקר הספרים, כפי מנהגי המדינה שנהגו אז

[6] ההקדמה והפתיחה" ניו יורק תש"י.

דיתבין בה אנשי בישין, ולא יכיל לקיימא פקורין דאורייתא ולא אצלח באורייתא עביד שנוי מקום ואתעקר מתמן.

ובה' שבת (פכ"ד ה"ז), אין מלקין בשבת, ועיין במגן אברהם ה' שבת (סי' של"ט ס"ק ג') מש"כ בזה, והגאון מהר"י נגאר הספרדי בקונטרס שני לס' שבות יהודה העיר מקורו בתקוני זהר הקדוש (תיקון מ"ח פ"ה א') ובג"ד אמרו מארי מתניתין אין לוקין בשבת. ועיין בזה"ק פ' פינחס (רמ"ג ב').

ובהלכות יום טוב (פ"ו הי"ח), וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו, ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כרסו כו' ושמחה זו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם. ומקור דרשה זו עה"פ הוא בזוה"ק (פ' אמור ק"ד א'), ובעו למחדי למסכנא כו' וההוא דיתיב כו' ולא יהיב לון חולקהון כו' עליה כתיב (מלאכי ב':ג') וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ולא חגי.

ובה' יבום וחליצה (פ"ד ה"ו) וחולצת המנעל ומשלכת אותו לארץ, ואין לזה שום מקור, ובטור אבן העזר (סי' קס"ט) כתב שאינו יודע למה צריך להשליכו בארץ. ומרן הגר"א ז"ל בביאורו לשו"ע אהע"ז העיר מקורו, מדברי הזוה"ק ריש פ' חקת (ק"פ א') ובעי לבטשא ביה בהאי נעל בארעא, לאחזאה דשכיב גופא דההוא מיתא, האי בטשותא דההוא נעל בידא דאתתא לאתחזאה דהא אתבני האי מיתא בעפרא אחרא בהאי עלמא כו' יעו"ש. וכן הוא בתוספות הזהר דברים (ש"ח ב').

ובסוף הלכות תמורה "ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק, מגדול העצה לתקן הדעות ולישר כל המעשים" והוא בזוה"ק (יתרו פ"ב ב') שית מאה ותלת עשר זיני עיטא יהיב אורייתא לבר נש למיהוי שלים במאריה.

וכן הראב"ד ז"ל היו לו מקורים מדברי הזה"ק כמש"כ מרן דודי הגה"ק מראדזין ז"ל בספרו הבהיר פתיל תכלת (פרט השמיני אות ה' דף ס"ז א') ע"ד הראב"ד י בה' כלי המקדש (פ"ח הי"ג) שארגמן ארוג משני מינים או משלשה צבעים עיי"ש. וכתב שם וז"ל "אכן באמת דברי הראב"ד יש להם מקור נאמן מדברי הזה"ק תרומה (קל"ט א') וארגמן דא כנופיא דכליל כל גווני כחדא יעו"ש ובאידרא רבא קדישא (קמ"א ב') מאי ארגמן גווני דכלילן תלת גוונא יעו"ש ובתקוני הזהר (תיקון ע' קכ"ז ב') אית עיינין כלילן מכמה גווני כגוון ארגמן וכן בזהר חדש (פ' יתרו) דא חשמל דאיתחזי בגווני כגוון ארגוונא ירוק אדום לבן, וכן הוא בפ' חקת בזהר חדש אלין תלת גווני חיוור וירוק וסומק אינון

לבושא דארגונא יעו"ש. ונראה שהראב"ד ז"ל לקח מקור דבריו מהזה"ק כידוע שהרבה קונטרסים מהזוה"ק היו בידי הגאונים" עכ"ל. ובהערותי על הזהר הבאתי גם כן את דברי הראב"ן האשכנזי זקינו של הרא"ש ז"ל בספר מאמר השכל (דבור ראשון אנכי אות ו' דף ר"ג ב') שכתב וז"ל "אבל בעלי הקבלה אמרו ורמזו פליאה בענין התכלת ויהיה הדמיון בשם ובגוון, וארגמן ישובו לו כל המראות למשמרת לאות ועוד העמיקו בביאור השלמה בקבלה בער אנכי מאיש ולא ידעתי עד מה" עכ"ל וברור שכונתו לדברי התקוזה"ק הנ"ל.

ברמב"ם ה' כלאים (פ"ט ה"ח) אחד שור וחמור ואחד כל שני מינין שאחד טמא ואחד טהור כו' לוקה מן התורה. ועיין בכסף משנה שם שהביא דעת הרא"ש, שכל שני מיני בהמות לוקה עליהן מן התורה. וכדברי הרמב"ם מפורש בתקוני זהר הקדוש (ת' י"ד דף ל' א') רזא דלא תחרוש בשור ובחמור יחדו שור איהו מסטרא דרכיו וחמור מסטרא דמסאבא דא איהו כלאים טב וביש. ומקורו מכאן.

ובה' תמידין ומוספין (פ"ג ה"ב) והדלקת הנרות הוא הטבתם. ועיין בכסף משנה ולחם משגה שם שכתבו שהאחרונים חולקים עליו שאין הדלקת הנרות לא בין הערבים ע"י"ש, ומקור דברי הרמב"ם הוא בזהר הקדוש ברעיא מהימנא (אמור פ"ח ב') לסדרא מצינון ולאדלקא להון בכל יומא תרין זימנין, ובזוה"ק בהעלותך (ק"נ א') מאי שנא הכא בהטיבו ומאי שנא התם ובהעלות אמר ר' יהודה כלא חד מלה, ובפי' חקת (קפ"ג א') ומדידיה נטיל ההוא מנרתא דהוה דליק בכל יומא תרי זימני.

ברמב"ן (בראשית א' ג') מלת אמירה להורות על החפץ כדרך מה תאמר נפשך ואעשה לך והוא בזוה"ק (ויקרא י"ז ב'). שם (ד' ז') אם תטיב שאת כי אתה הבכור בזוה"ק (בראשית ל"ו ב').

שם (ט' י"ב) ולכן נפרש הכתוב את קשתי נתתי בענן מיום הבריאה. ובכתבי קודש כת"י עה"ת מכ"ק דודי מרן הגה"ק מראדזין זללה"ה העיר מקורו, מדברי הזוה"ק (בראשית י"ח ב') את קשתי נתתי בענן כו' נתתי מן יומא דאתברי עלמא, וכ"ה בפי' נח (ע"א ב') את קשתי נתתי בענן נתתי מקדמת דנא.

כתב הרבינו בחיי ריש פרשת בראשית על השם אלהים, ועל דרך הקבלה השם הזה שתי מלות א"ל הי"ם והנה הנה פירש היו"ד וזכר את בוראיך מלא ביוד והמשכיל יבין, וכן הוא בתקוני זהר הקדוש (ריש תיקון מ"ה) בראשית ברא אלהים א"ל הי"ם ימא דאורייתא.

כתב הרבינו בחיי בפ' ואתחנן עה"פ ויוציאך בפניו בכחו הגדול ועל דרך הקבלה כו' ועוד יכלול הכתוב זכות האבות שבזכותם יצאו ממצרים בפניו זה יעקב שכן כתיב מבקשי פניך יעקב סלה, בכחו זה יצחק, הגדול זה אברהם, והוא בזוה"ק (ויקרא כ"ה א') ודא הוא דתנינן (דברים ד':ל"ז) ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים אלין אבהתא, ובזוה"ק (בשלח נ"ג א') ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים מאי בפניו דא יעקב דאעיל לכלהו תמן כו' מאי בפניו אלין אבהתא עיי"ש.

כן מביא לשונות ובטויים הנמצאים בזהור הקדוש בפ' תשא עה"פ ויעבור ה' על פניו ולפי דעת אונקלוס שתרגם ואעבר ה' שכינתיה יהיה הדבר שעבר "כבוד נברא" בלא ספק והיא השכינה שהוא כבוד נברא, ופסוק והיה בעבור כבודי מחזק דעתו, ועל פניו יחזור למשה והוא כמו לפניו כמו ותעבור המנחה על פניו, והלשון הזה הוא בהקדמת תקוני זהר הקדוש ה' א' ואית כבוד נברא ואית כבוד נאצל וכ"ה שם ו' ב' ואית כבוד נברא כגוונא דכבוד נאצל עיי"ש.

כתב הרא"ש (נגעים פ"ג י"ב) כל אדם שנראה בו נגע בית דין כופין אותו לבא אל הכהן דמצות עשה הוא דכתיב והובא. והנה דין זה לא נזכר בשום מקום בחז"ל, וגם מוני המצות לא מנאוה ומנין לו להרא"ש ז"ל לחדש דין ומצות עשה, אמנם מקורו הוא בזהר הקדוש (פ' תזריע מ"ח א') כתיב באדם והיבא אל הכהן, ובא לא כתיב אלא והובא דכל מאן דחמי ליה אתחייב ביה לאקרובי קמי כהנא. ובודאי שדרשה זו היתה מקובלת. והגאון הרד"ל בקדמות ספר הזהר (ענף ג' אות ב') העיר על הזהר הזה שזה דין חדש וחיוב זה לא נמצא בתלמודים ורמב"ם, ולא העיר מדברי הרא"ש אלו, ומדבריו ראיה גדולה על קדמות הזהר. ועיין עוד מקורים בסי' א' אות א' ג'.

פרק יד

על הספר מגיד מישרים

על דבר ספר מגיד מישרים למרן הקדוש הבית יוסף זצ"ל, עיין בקדמות ספר הזהר ענף חמישי שהוכיח אמיתיתו. והנני בזה להביא שתי ראיות ברורות על אמיתת הספר משני מאמרים הנמצאים שם, והמה נמצאים בספריו הבית יוסף והכסף משנה. בספר מגיד מישרים (פרשת ויקהל). בענין טבילה בנוטפים שרבו על הזוחלים כתב ומהשתא תנדע דאע"ג דרבו נוטפין על הזוחלין, יכול שפיר לכ"ע לכתחילה למטבל באתרא דמהלכא זוחלין מעיין כו' דשפיר כוין נסים בחירי ודלא כמהריי"ק, ושפיר עבדת דדחית מילוי, וכן במאי דדחית מילוי דירוחם טמירי שפיר עבדת עיי"ש וכדבריו כאן כתב בספרו בית

יוסף (יורה דעה סי' ר"א) ופוסק שם כדברי רבנו נסים וחולק על המהרי"ק ורבינו ירוחם עי"ש. ומכאן ראיה גדולה על אמיתת ספר המגיד.

ועוד ראיה גדולה ממש"כ שם על ספר עמוס עה"פ נפלה לא תוסיף קום וגו' על גרים שנתגיירו בימי דוד ושלמה, שמש"כ הרמב"ם שהדיוטות היו מקבלים אותם בימי דוד ושלמה אין לומר לכם שיהא מותר לקבלם דהא אמרו מתניתין אנן הדיוטות אנן וכ"ש אתון, שהרי לא כתב הרמב"ם שבית דין של הדיוטות קבלו אותם, אלא הדיוטות סתם כתב לומר דהדיוטות בעלמא שלא היו לא חכמים ולא נבונים, אבל אתם חכימי דרא אין לכם לקבלה עכ"ל. ועיין ברמב"ם (פי"ג מה' איסורי ביאה הט"ו) שכתב ואף על פי כן היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה בפני הדיוטות, וכתב שם המגיד משנה שבית דין הדיוטות היו מגיירין אותם, וכתב שם מרן הכסף משנה על דבריו ולי נראה דמדכתב רבינו בפני הדיוטות, ולא כתב בפני בית דין הדיוטות, דאנן אף על גב דהדיוטות אנן כדאיתא בסוף גיטין (פ"ח ב') על בית דין שבזמן הזה, מכל מקום אין מקבלין אותם בבית דין דידן, אלא שאם קבלו אותם גרים, הדיוטות שאינם בית דין הרי הם גרים. ואלו היה מדקדק הרב המגיד בדברי הרמב"ם לא היה כותב שבית דין הדיוטות היו מגיירים אותם עכ"ל. והמה דבריו כאן.

בקדמות ספר הזהר ענף חמישי אות ב' הביא קושיא בשם הגאון הקדוש רשכבה"ג רבינו חיים מוואלאזין זצ"ל, עמש"כ בס' מגיד מישרים למרן הקדוש הבית יוסף ז"ל בפ' נצבים שלא לאכול בשר בראש השנה, ומה שכתוב אכלו משמנים היינו שמן וחמאה וחלב אבל לא בשר עי"ש. ותמה שהרי משנה ערוכה שנינו בסוף פ"ה דחולין פ"ג א' שערב ראש השנה הוא מארבעה פרקים שמשחיטין את הטבח בעל כרחו דהיינו משום יום טוב של ראש השנה ועי"ש בדבריו מש"כ בזה. ואחרי נשיקת עפר רגליו, לפע"ד הקצרה דברי מרן הקדוש נכונים, דהנה בטעם שמשחיטין את הטבח בעל כרחו בערב ראש השנה כתבו התוספות בעבודה זרה (ה' ב' ד"ה ערב) וז"ל: "וראש השנה מפני שהוא תחלת השנה מרבים בסעודה לעשות סימן יפה, וכמה ענינים עושים בו לסימן יפה, כדאמר במסכת הוריות (דף י"ב א') וכריתות (דף ה' ב')".

והנה כל הדברים האלו המפורשים בגמרא' שם לאכול משום סימן טוב, אנו אוכלים בליל ראש השנה ולא ביום, וכמבואר בשלחן ערוך אורח חיים (סי' תקפ"ג) דברים שנוהגים לאכול בליל ראש השנה עי"ש, ואם כן שפיר משחיטין את הטבח בעל כרחו בערב ראש השנה, מפני שצריכין לאכול בשר בליל ראש השנה וכש"כ התוס' בעבו"ז משום סימן יפה, אבל ביום ראש השנה אין לאכול בשר, והקשה מהכתוב אכלו משמנים

שנאמר על יום ראש השנה כמסופר בכתוב שם נחמיה ח' ב'-י' ויביא עזרא הכהן את התורה לפני הקהל וגו' ביום אחד לחדש השביעי ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום וגו' ויאמר נחמיה וגו' היום קדוש הוא לה' אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדנינו ואל תעצבו כי חדות ה' הוא מעזכם, וע"ז תירץ דמה שנאמר בפסוק משמנים היינו שמן וחמאה וחלב אבל לא בשר, וכמו שאמר לו מקודם להתענות בראש השנה וזה רק על היום ולא בלילה, ועל זה סיים ומיהו לא נהוג עלמא הכי כו', ומכל מקום איבעי דלא למיכל בהו בשרא כו'.

ענף ה' ע"ס המגיד משרים (אות א') ע"ד שתיית יין, עיין שם בגמרא (תענית ל' א') ערב תשעה באב לא יאכל כו' רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה, אמר רבי יהודה כיצד משנה כו' היה רגיל לשתות עשרה כוסות שותה חמשה כוסות, הרי מפורש שהיה המנהג לשתות עשרה כוסות.

בס' מגיד מישרים פ' ויקהל כתב והיינו דאמור רבנן חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם כו' . במדרש משלי (פ' ט') איתא רק על ימי הפורים שאינן בטלין לעולם ועיין בשו"ת הרשב"א סי' צ"ג.

בפ' קרח. טלית לבנה ושבע חוטים לבנים רמז לז' ספירות דעלה וחוט אחד תכלת רמז במלכות, עיין בספר מאמר פתיל תכלת לדודי הגה"ק מראדזין זללה"ה (פרט הששי דף נ"ב ע"ב) שביאר דבריו שדעתו כדעת הרמב"ם ז"ל (פ"א מה' ציצית סוף ה"ו) ויהיה אחד משמונה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים. ועיין שם באריכות נעימות דבריו הקדושים, בביאורו על הכסף משנה שם שכתב מקורו מספרי עיי"ש.

פרק טו

הערות על קדמות ספר הזהר

על מה שכתב בענף ב', סי' ג', אות א' בס' הפרדם הגדול לרש"י כו' בכל קודש לא תגע זה אישה זהו בסי' רע"ד דף נ"א (דפום ווארשא תר"ל), ועיין בספר פרי עץ חיים להאריז"ל שער ט"ז שער קריאת שמע שעל המטה בסוף פרק י"א, שכתב בענין דם טוהר ועם היותה טהורה לשאר דברים עכ"ז בכל קודש לא תגע, וכ"ז גורם לולד לנטות אחר התאוות גופניות מצד הזוהמא של דם הזה עיי"ש, והדברים בלתי מובנים וע"פ דברי הפרדס האלו מאירין הדברים ומבוררים.

על מה שכתב בענף שלישי (אות א') ונתקשה בדברי הזהר פקודי רל"ז ב' דהא חיטא דא לא מסאב בר דאי אתחבר האי שערא ואתעביד כשעורה אבל פחות מן דא לא מסאב, והביא דברי המגן אברהם בסי' ל"ב ס"ק ס"א יעו"ש, ובהסכמת הגאון רבי יוסף שאול ז"ל נאטינזאהן האבד"ק לבוב על ספר סדרי טהרות מסכת כלים לב"ק דודי הגה"ק רבי גרשון חנוך העניך זללה"ה מראדזין זללה"ה הביא בשם ס' שירי רז"ה דבאמת שערות אין מקבלין טומאה אפילו הרבה אא"כ מחוברין בגוף פירוש בעור ובשר ומטעם יד מטמאין וסבירא ליה להזהר שאין שער ראוי ליד אלא אם כן גדול כשעורה יעו"ש שהאריך בזה.
שם (אות ג') חד סאיב סהדא חד תרין תרי סהדי ודכיא וכו' לא' נמצא דבר זה במשנה ותוספתא ותו"כ ורמב"ם, והחיד"א בנצוצי אורות פירש שזהו קאי על סימני טהורה ששער אחד שחור אינו מטהר ונשאר בטומאתו ושתי שערות שחורות מטהרין, וכן ההלכה.
שם (אות ה') פ' אמור צ"ב א' בענין אותו ואת בנו דא"ר יהודה אי משום צערא דבעירא, ניכוס להאי בביתא חד, ולהאי בביתא אחריו, או להאי השתא, ולהאי לבתר, עיין בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' רנ"ג) שכתב עמש"כ הרמב"ם במורה נבוכים פט"ח משלישי שהטעם של אותו ואת בנו הוא מטעם צער בעלי חיים, וכתב שטעם זה אינו מספיק אם שוחטין זה שלא בפני זה, ודבריו מפורשין כאן. ועיין בספר תפארת ישראל להגאון הקדוש המהר"ל ז"ל מפראג (פרק ו') מש"כ בזה.
שם (אות ו') בפ' נשא (קכ"ד א') ושחט אחרא ולא כהנא דכהנא אסור ליה בדינא, ד"ז לא נזכר בשום מקום, ואדרבא מצינו ברפ"ה דברכות (ל"א ב') דהוו מהדרי בתר כהן, וא"ל שמואל שחיטה בזר כשרה אבל לאסור בכהן לא שמענו. עכ"ל וכבר העיר בזה במטפחת פ"ד. ובס' תולדות אדם מהגאון ר' זלמן מווילנא זצ"ל תמה עוד ממשנה מפורשת שהיו מפייסין מי שוחט עיי"ש. ובהערותי על הזהר, העירותי עוד סתירה בדברי הזוהר הקדוש בעצמו בהשמטות לס' בראשית (רנ"ט ב'), אבל מוסף דשבת ליכא לקרבא כוי וכהני מסטרא דחסד נכסין יתיה בצפונא דמזבח ואפילו ישראל יכלון למיעבד, וסותר דברי עצמו, וגם יש מקרא מלא בדברי הימים ב' (כ"ט כ"ד) וישחטום הכהנים, ובגמרא (כתובות ק"ו א') ת"ח המלמדין הלכות שחיטה לכהנים נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. וראיתי בפירוש הרקאנטי עה"ת פ' תצוה שהביא דברי הזהר אלו, והביא ראיה שבכל מקום תמצא וסמך ושחט. ופירש הלבוש בביאור לבוש אבן יקרה שם דמשמע שהסומך שהוא הבעל והוא ישראל, הוא שוחט ולא הכהן. וכתב הרקאנטי שם אך קשה לי קצת שהרי ביומא מצינו, שהיו הכהנים מפייסין עליה מי שוחט מי זורק ואולי יש לחלק בין

קרבן צבור לקרבן יחיד עכ"ל. ומעתה אין שום סתירה בדברי הזוה"ק דשם מיירי בקרבן מוסף שהוא קרבן צבור ולכן צריכה כהן.

שם (אות ח') שם קמ"ו ב' ובצניעותא דספרא תאנא, לוי דאתקדש כהנא על ידוי בעי הוא לאתקדשא בקדמיתא, ודין זה לא נמצא עכ"ל. עיין בזוה"ק בראשית (נ"ג ב') ועל דא לא יטול ידוי בר נש ממאן דלא נטיל ידוי. ושם (קפ"ד ב') ובגין כך לא יטול אלא מן ידא דאדמי בקדמיתא דכתיב (במדבר י"ט:י"ט) והזה הטהור על הטמא יעו"ש, ולפענ"ד יש להביא ראיה מדברי הגמרא ברכות (נ"א א') אמר רבי ישמעאל בן אלישע שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש ותלבש, ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו כו' עי"ש. והנה גבי נטילת חלוק מיד השמש אמר לו דבשחרית" וגבי נטילת ידים לא אמר לו בשחרית ומשמע שבכל מקום שצריך ליטול לידים, אם נוטל מיד אחר, לא יטול ממי שלא נטל ידיו.

ענף ה' אות ג' ע"ד לשון תרגום עיין בס' לקוטי תורה להאריז"ל (פ' לך) עה"פ ותרדמה נפלה על אברם שכתב תרדמה גימטריא תרגום כי בלשון תרגום מדבר עם הנביאים כו' ולזה במחזה שהוא לשון תרגום כדפירש בזהר עי"ש.

על הדינים חדשים הנמצאים בזהר שכתב הרד"ל, הנני בזה להוסיף עוד אחד שכתב כ"ק דודי מרן הגאון הקדוש רשכבה"ג רבינו גרשון חנוך העניך זללה"ה מראדזין בספרו על הזהר הקדוש תפארת החנוכי (פ' אמור נ"ו ב') שהוכיח מדברי הזוה"ק בפ' אמור צ"ד ב' בענין סעודה שלישית א"ל רבי אלעזר והאיך עבידנא דלא לסדרא סעודתא דמלכא לאושפיזא כו' א"ל הכי אמינא דאי הוא אושפיזיה יכיל לסלקא ליה ואי לאו לא סלקא ליה, וכתב שם נראה מכאן דערב שבועות שחל להיות בשבת (כי על פסח נתבאר וערב יום טוב אחר אי אפשר לחול בשבת) אין לדחות סעודה שלישית עכ"ל. כן הנני להוסיף עוד דין אחד שלא נזכר בשום מקום. והוא בזוה"ק (פ' בלק קצ"ה ב') דהא תנינן אסור ליה לבר נש לארמא ידוי לעילא בר בצלוי ובברכאן ותחנונים למאריה. וכ"ה בזוה"ק (פ' יתרו ס"ז א') ובפ' נשא (קמ"ה א'). ומצאתי ברמב"ן פ' בשלח (פ' י"ז י"א) עה"פ והיה כאשר ירים משה ידו, שכתב ורבותינו אמרו במדרש כו' אלא אסור לאדם לשהות שלוש שעות כפיו פרושות השמים. הרי שאפילו בתפלה אסור יותר משלוש שעות, ועיין בס' באר שבע בשו"ת שבסוף הספר (דפוס ווארשא דף קי"א) שכתב ובגמרא אמרו חז"ל אסור לאדם לעמוד שלוש שעות כפיו פרושות השמים, ולא מצאתי זה לא בגמרא ולא במדרש, אבל הוא בספר הבהיר לרבי נחוניה בן הקנה (סוף סי' מ"ט).

פרק טז

על ספר מטפחת ספרים

הגאון ר' יעקב ישראל, בן הגאון רשכבה"ג רבי צבי אשכנזי החכם צבי ז"ל, המכונה יעב"ץ, היה גאון וצדיק ומקובל, חכם וסופר חוקר ומבקר, קנאי בן קנאי, גודר ועומד בפרץ, כמו שכותב בתשובותיו "ואבי שבשמים גזר עלי, לגדור גדר על בית ישראל, ועתה מברך אני בכל יום ברוך שלא עשני אב"ד לעם הזה, ואין בידי מקל ורצועה למחות ביד עוברי עברה" (שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ס"א). אבל למרות היותו מקובל עצום, והיה לו יד ושם בחכמת הקבלה, כתב הספר "מטפחת ספרים", ובו מעורר חששות ופקפוקים על מאמרים בספר הזהר, שאינם מספר הזהר, רק הוספות מאוחרות, מפני הקושיות ותמיהות שהקשה עליהם. נגד ספרו זה, כתב הגאון רבי ראובן כהן ראפאפארט ז"ל מטארנאפאל ספר עטור סופרים להשיב על השגותיו, ונדפס ביחד עם הספר מטפחת ספרים, גם ר' משה קוניץ חבר ספר גדול "בן יוחאי" תשובות על כל השגותיו. גם נמצאים תשובות על השגותיו מפוזרים בספרים רבים.

אמנם באמת הוא בעצמו האמין בספר הזהר והקדישו והעריצו, ובנה הרבה יסודי הלכה עליו. כמו שכתב בספרו שו"ת שאילת יעב"ץ (סי' מ') והשריש הדין במקום שהזהר חולק עם הגמרא, וז"ל: "שגדר המחלוקת הוא שחולקים יחד איש פני רעהו, ר"ל שראה האחד דברי חברו וחלק עליו, שעדיין המחלוקת במקומה עומדת, אפילו שראו אותן הפוסקין דברי הזהר והמקובלים לא חזרו בהן אלא מורין מתוך משנתן, עליפי ההכרח אשר מצאו וראו בדין ההוא מדרך שיטת התלמוד שהוא מסורת לישראל שעמודי ההוראה נכונים עליו, וכן יפה לנו ולא נטוש תורת אבות, ואין לחוש בהיות דברי המקובלים בהיפוך, מטעם שאין לנו עסק בנסתרות, להכריע על פי הסוד בדין מן הדינים, שהרי אין ספק שאלו ואלו דברי אלהים חיים. כולם ניתנו מרועה אחד, ולכל אחד יש פנים בתורה, בנגלה ובנסתר, ולא בשמים הוא, שאפילו בבת קול אין משגיחין לקבוע פסק הלכה, על כן אין לנו ללילך כי אם דוקא אחרי דעת המרובין שהיא המוסכמת בתלמוד, או מתבארת על פי דרכיו ומהלכיו וסוגותיו. והדעת הנמצא ההיפוך במקובלים אע"פ שמראה פנים לדבריו בסתרי תורה לא חיישינן ליה למיעבד עובדא כוותיה, דכיחידאי דיינינן ליה, כאלו נשנה ברייתא דלא מיתנייא בי רבי חייא ורבי אושיעא. :וכמו שהוא אצלנו גם בדברים שחלוק התלמוד הירושלמי משלנו, וכמו שתאמר שהדבר האמור בזהר שלא בתלמוד שלנו, הוא מדברי רבי שמעון בן יוחאי שהחבור הקדוש ההוא מיוחס אחריו, והעולה משיטת התלמוד, הוא על פי דעת חבריו החלוקים עליו, וגם להם

טעמים עליונים על פי הקבלה הקדושה אלא שאין בתלמוד מקום ביאורם ובשביל זה אין חוששין בשום מקום שהזהר חלוק להדיא על תלמוד שלנו והוא פשוט ומבואר.
אמנם דוקא באופן זה כשאין לנו לנטות ממשעול המחלוקת ואין אנו יכולים להשוות בין התלמוד והמקובלים שעל כרחינו אנו צריכים אז להחזיק במחלוקת כזו שהיא לשם שמים שסופה להתקיים. ובענין כזה אין ספק שגם בעל הזהר עצמו דרב גובריה, לא עשה מעשה כדבריו כמבואר במקומות הרבה מהתלמוד ואין צורך להאריך בזה. וידוע שאין ענין הספר הקדוש ההוא רק לבאר דעתו על פי הסוד ולא לקבוע הלכה במקום שחולקין עליו חבריו.
מה שאין כן במקום שדברי התלמוד סתומים וחתומים, וסובלים פירושים שונים. והמפרשים נדחקו אל קיר הבנתם לפרשו על פי סברתם, ולא ידעו מהזהר כלום. וזכינו שראינו הזהר מפרש פירוש אחר בדברי הגמרא, ולא כחולק אלא כמפרש לשון הגמרא הסתום, למה יגרע חלקו ומה חסרון בחקו, מכל המון המפרשים הלבעבור שדבריו דברי קבלה, נדחם בשתי ידים, דל קבלה מהכא, מכדי שקולים הן, ולמה לא נשמע לראשונים ולפירוש הקדמון, אפילו לא היה ראיה לזה יותר מזה, הלא יש לנו לעשות בזה כדברי הזהר, אחר שאינו חולק. וכדמשמע ג"כ מלשון תשובת א"מ הגאון ז"ל, והרדב"ז, וספר יוחסין, ואחרון חביב, הרב בית יוסף באו"ח סי' כ"ה לענין סח מברך שתים וע"ש ביחוד, כי ממנו סיוע ברור למש"כ. שמדברי כולם נלמוד שאין להתריס נגד הזהר, ולעשות מעשה שלא כדעתו אלא דוקא במקומות שברור לנו שהתלמוד חולק, וראוי והגון להשתדל בכל מאמצי כחנו, להשוותם אם אפשר, כמצווה עלינו בכל מקום להטיל שלום, בפרטות בין תלמידי חכמים המרבים שלום, אבל במקומות שאין הדבר ברור לפנינו שחולק, ואלו היו הפוסקים מחולקים אם חולק, או אינו חולק, יכריעו דברי המקובלים כדברי האומר שאינו חולק, וכש"כ וכן בדין כשמפרש בו פירוש אחר שלא כדעת המפרשים, שאחר שלשון הגמרא סובל פירושו, יותר יש לנו לקבלו מדעת המפרשים, זהו דבר שאין לספק בו לדעתי, ועוד שאותן המפרשים עצמן אלמלי ראו הזוהר אולי לא פירשו לנו כך, ולא עוד שאצלי אין ספק שהיו חוזרים מפירושם.
וגדולה מזו ידענו בהנחת תפילין בחול המועד, שהכריח הרא"ש עמוד ההוראה משיטות התלמוד אשר אלצוהו להורות להניחן בחול המועד, וכן היו נוהגין בכל מדינות ספרד על פי דעתו.
וכשנתגלה ספר הזוהר הניחו מנהגם וחזרו לדעת הזוהר וכן היה מנהגו של א"מ הגאון ז"ל. כמו שאולי ידעת עם שהדברים בתלמוד מטין כדברי הרא"ש ז"ל. מכל מקום

אחר שדקדקו ועיינו היטב, מצאו שאין ראיותיו של הרא"ש מופתיות, ולא מכריחות על כל פנים, גם בשיטת התלמוד, כמו שביאר היטב ענין זה הרב המקובל הרמ"ע ז"ל בתשובתו, חלקו כבוד להזוהר ועזבו מנהגם הקדום והסכימה דעתם שלא להניחם בביטול מצוה גדולה וחמורה כזו". העתקתי לשונו להראות כמה חרד בחרדת קודש על ספר הזהר, וכתב בפירוש שהוא מאת הרבי שמעון בן יוחאי, ובמקום שאין פוסקין כמותו הוא משום שחבריו חולקין עליו, וכמו במקום שהבבלי מחולק עם הירושלמי. וגם בסידור התפלה שלו ובמגדל עוז, מביא הרבה מאמרי הזהר ורעיא מהימנא וזהר חדש. ומעתה יפלא מאד עליו, שכתב הספר מטפחת ספרים ואפילו אם תאמר שספר המטפחת כתב באחרונה וחזר בו מכל דבריו הראשונים לא היה לו לשתוק בזה, והיה לו לומר ברם דברים שאמרתי טעות הן בידי, ולא לעבור עליהם בשתיקה.

אמנם אחרי העיון וההתבוננות בספר מטפחת, באתי לידי החלטה שלא עלתה על דעתו של הגאון יעב"ץ, שום חששים ופקפוקים באמיתותו של ספר הזהר, אחרי שכתב דבריו אלו בתשובתו שאילת יעב"ץ, שהרי בדבריו שכתב שם, שבמקום שהזהר מחולק עם הגמרא הוא כמו שמצינו שחלוק הירושלמי עם הבבלי, הרי הוא בעצמו בטל חלק גדול מהשגותיו על ספר הזהר. וגם השגותיו קלושים וחלושים מאד. וכל הקורא דבריו בעיון והתבוננות יראה כי נאמרו רק לפנים ולמראות עין שהרי סותר דברי עצמו, שבתחלה כותב, "חס ליה לזרעא דאבא, לכתות בלי חמלה אפילו חלק קטן ממנו אף לא אות ומלה כי קדוש הוא הספר ומחברו". ואחר כך כותב "שלא נמלט מבא אל קרבו דברים אשר אין להם שחר. וגם אם נאמר שנתוספו בו דבר, הרי כבר אבד הספר חזקתו וקדושתו, ומי יודע מה אמת ומה זיוף, ולברור הבר מתוך התבן, ואי אפשר לקיים מקצת ולבטל מקצת".

וכל הקורא את ספרו בעיון והתבוננות, יראה ברור, שלא היה לו להגאון יעב"ץ חס ושלום שום חששים ופקפוקים באמיתת ספר הזהר בשלימותו למרות כל טענותיו וקושיותיו. שבודאי כל קושיא יש לה תירוץ, וכמו שאמרו חז"ל אמר ליה ולא כבר איתתבת, אמר לי בגין דאיתתבת תיבטל (ירושלמי ברכות פ"ד ה"א). ועיין בשו"ת הרי"ף (סי' ש"מ) שכתב שכל מקום שאומר קשיא אינו דחוי, שקושיא אינו מוציא מידי הלכה. הרי שאפילו במקום שחז"ל בגמרא נשארו בקושיא, אינו מוציא מידי ההלכה, ועל אחת כמה וכמה שאין בידינו לדחות דברי התנאים והאמוראים מחמת הקושיות הקשים לנו.

גם מה שכתב לראיה שמצינו בחזקיה מלך יהודה שכתת נחש הנחושת אין לו ענין כלל. דהנה באמת נחש הנחושת, אין בו שום צורך לקיימו וכבר הקשה המהרש"א בחא"ג

(ברכות י' ב') יש לדקדק מאי שייך בזה והודו לו, דמאיזו טעם היה לקיימו שלא יודו לו עיי"ש, משא"כ ספר הזהר הקדוש שהוא תורה ואין לגונזה. ומצינו לחז"ל, בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת, מפני שמצאו בו דברים שהן מטין לצד מינות כו' שבא לומר מה יתרון כו' והלך בדרכו לבך ובמראה עיניך, ומשה אמר ולא תתורו אחרי לבבכם כיון שאמר ודע כו' יפה אמר שלמה (קהלת רבה פרשה א' פ' ג') הרי אף שחששו שיוכלו לטעות בו לבא ח"ו לידי מינות, לא גנזו את הספר. ועיין באבות דרבי נתן (פ"א מ"ד) בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו (וגירסת מרן הגר"א ז"ל יגנזו) כו' ועמדו וגנזו אותם עד שבאר אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם כו' יעו"ש. וכן אמרו חז"ל על ספר יחזקאל ברם זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה, מה עשה העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרשו (שבת י"ג ב'). וכן אמרו חז"ל, בשעה שהיה משה כותב את התורה היה כותב מעשה כל יום ויום, כיון שהגיע לפסוק הזה שנאמר ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, אמר רבון העולמים מה אתה נותן פתחון פה למינים אתמהה אמר לו כתב והרוצה לטעות יטעה, (בראשית רבה פ' ח' אות ח'). וכן יש הרבה פסוקים בדברי נביאים שהפכו וסלפו הנוצרים לדעתם הכוזבת, כמש"כ הרד"ק בספרו תשובת הרד"ק לנוצרים.

וכתב הרמב"ם בפתיחתו לספרו מורה נבוכים וז"ל: "סוף דבר אני האיש, אשר כשיצקהו הענין ויצר לו הדרך, ולא ימצא תחבולה ללמד האמת שבא עליו מופת אלא כשיאות לאחד מעולה, ולא יאות לעשרת אלפים סכלים, אני בוחר לעצמי לאמרו, ולא ארגיש בגנות העם הרב ההוא, וארצה להציל המעולה האחד ההוא, ממה שנשקע בו ואורה מבוכתו עד שישלם וירפא". וכן כתב במכתביו "יאבדו אלף ואחד יבא לאמתת הכוונה". וחלילה לגנוז ספר קדוש מפני השוטים שקלקלו ורוצים להטעות.

אמנם טעמו ונימוקו שכתב את ספר המטפחת, כי בימיו פרצה כת השבתאים ימ"ש, ואלו הפכו דברי אלהים חיים למצא רמזים על ש"צ שר"י, ותלו בוקי סריקי בספר הזהר הקדוש והרבה מישראל נלכדו בשחיתותם, ויצאו מן הדת ונשתמדו ר"ל, ורצה למנוע מבא עמהם בויכוחים, כידוע שהרבה נצטערו גדולי ישראל על ידי הויכוחים, לכן בחר בדרכו זה לסתום פיות שונאינו ומקטרגנו. וכתב ספרו והקשה קושיות על ספר הזהר שאם ישאלון הרשעים הארורים, ויטרידוך בהבליהם אמור להם תשובה קצרה והקהה את שיניהם. כמו שכתב בראש ספרו מטפחת פרק א': "הגה כל עצם ספר הזהר, קדוש הוא כעצם השמים לטוהר, דבריו נכוחים למבין במקום שמדבר בסודות התורה בחידות

עמוקות וברמזים של רזים עליונים לשונו סתום וחתום באלף עזקאין, לא איתי אינש על יבשתא די מלת מלכא דעלמ"א (שהעלים מבריותיו) יכול להחויה אלהן די רוח אלהין קדישין גביה. אך מאחר שנכשלו בו פושעים, ושבו אבני שיש טהור בקצת מקומות לאבני נגף אל העקשים החטאים ומתנקשים בנפשותם לילך אחרי ההבל, לקשור חבל בחבל לדלות מים מכזבים מי המרים המאררים מבאר צרה נכריה, וכו' עתה אמרתי לא טוב הוא ספר הזהר מנחש הנחושת שעשה משה רבינו ע"ה להביט על ידו אל האלהים, ואחר שראה חזקיה המלך שיצאה ממנו תקלה לדורות שהביטו לנחש מוחש מוכתש עמד וכתתו להפיק רצון מאת ה'. והודו לו אף כי חס לזרעא דאבא (כונתו שהרי אביו הגאון רשכבה"ג החכם צבי זי"ל מביאו בתשובותיו) לכתות בלי חמלה אפילו קצת חלק קטן ממנו אף לא אות ומלה כי קדוש הוא הספר ומחברו". ונמשך בזה אחרי אביו הגאון בשו"ת חכם צבי (סי' ל"ו), בענין אם הזהר חולק על הגמרא הלכה כדברי הגמרא וכתב שם וז"ל: וזה יסוד תורתינו הקדושה, שאם לא כן נתת תורת כל אחד ואחד בידו, לילך אחרי הבנתו בספר הזהר, הטובה היא אם רעה. ובעוונותינו שרבו, זה סבה לפרצות גדולות אשר עיני ראו ולא זר, כמה אנשים עברו תורות חלפו חק בהסמכם על דברי הזהר ורעיא מהימנא, וחס להו לבעלי הזהר ורעיא מהימנא, מעלות על דעתם, הדברים ההמה, ולא היה מן הצורך להעלות דבר זה על ספר, אלא להוציא מלבן של המתחכמים, להורות הפך דעת רבותינו הפוסקים זי"ל, על משענת קנה חכמת הזהר הקדוש, אשר דבריו סתומים וחתומים באלף עזקאין, כל קבל די רוח יתירא בהו לומר כי הם ירדו לסוף דעתו, וכל רז לא אניס להו, והי' הטוב יכפר בעד".

וכן כתב הגאון רבי יחזקאל לנדא זצ"ל בספרו שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק חיו"ד סי' ע"ד) וז"ל: "והנה בדברי הזהר אין רצוני להאריך, ומה מאד חרה אפי, על אלו העוסקים בספר הזהר ובספרי הקבלה כו', ולא עוד אלא בדורותינו נתרבו המינים מכת ש"ץ שחיק טמיא, היה ראוי לגדור גדר בלימוד הזהר וספרי הקבלה".

הרי שכל זה היה רק צורך שעה, וכונתו רצויה להציל את ישראל מן המסיתים והמדיחים כת ש"ץ ימ"ש שהיתה אז, ועתה כבר בטלה ומבוטלת, שהרי כבר נעקרו מן העולם ונאבדה כל הכת, כן יאבדו אויבך ה'. וכן כתב הגאון חיד"א זי"ל בספרו שם הגדולים (ערך זהר); וכן אמר הגאון הרד"ל כמו שכתב ר"ש לוריא בתולדות הרד"ל.

ועוד ראיה על זה, ממה שכתב (פ"ד השגה רל"ו דפוס לבוב צד 34) על שמות הנקודות והטעמים הנזכרים בזוה"ק, "בידוע ששמות הללות עלו בידינו מבבל בדורות האחרונים כי אין מהם זכרון לראשונים" יעו"ש, ובספרו מגדל עוז (עליית הכתיבה) האריך מאד

לדחות דברי אליהו בחור האומר שהמה מאוחרים וכותב שם "ומה שלא נמצא בכל דברי רז"ל זכר נקודה או טעם אני אומר ותסברא כו' לא ימנע שהיה להם שמות מיוחדים כו', וזכרון לכלם בשם יקרא, ואם כן עדיין תפול הקושיא, מדוע לא בא זכרונם של ההברות בדברי רז"ל כו' אלא ודאי לא הוצרכו לכך, כו' ומה כי השמות מן הנקודות והטעמים רובן אינן לשון עברי רק לשון ארמי כו' לא ידע מקרא מלא בתורה מלשון ארמי יגר שהדותא כו', שכך היו שמות הנקודות והטעמים גם בסיני ואולי גם לפני סיני" ומעתה מה זה קושיא על הזהר שהרי בעצמו הוכיח שהנקודות והטעמים מסיני, אלא ודאי כמו שהוכחתי, שהשגותיו המה רק לפנים ולמראית עין.

ועוד ראיה גדולה וחזקה לדברי אלה, הכל יודעים שספר מורה נבוכים כתב הרמב"ם ז"ל, ואין בזה שום הסוס ופקפוק כל שהוא, הספר הזה לא נתגלה באיחור זמן, והרמב"ם פרסמו בחייו, והרבה מגדולי ישראל בשעתו פנו אליו בשאלותיהם, והוא השיב להם באגרותיו, והרבה מגדולי ישראל יצאו נגדו למלחמה בהשגותיהם, והרבה מהם שעמדו לימינו, והגינו ולמדו סניגוריא על דבריו, להצילו מחצי השגותיהם, ובכל דור ודור עסקו בו כל חכמי ישראל. וכמה דיות נשתפכו על ספרו אבל אי אפשר לומר שאין זה מעשה ידי הרמב"ם.

והגאון יעב"ץ בספרו זה מטפחת ספרים כתב שגם הספר מורה נבוכים לא נכתב מאת הרמב"ם וז"ל: "אבל האמת אמרו ולדוגמא נאמנה כי לא שמרתי עצמי מלריב עם ספר מורה נבוכים, עם היותו לפי המדומה חבור הרמב"ם, הנודע שר וגדול בישראל קדמון כו' שהר"מ ז"ל הוא רבי מאיר עיני בהלכה, אלא גם בדעות אמוניות בכל מקום שראיתי כחו יפה כו', ואפילו במה שנוגע ליסודות חכמת האמת בענין כבוד נברא אמרתי שהשיג האמת מדעתו וכיון לדעת הזהר, אף על פי שחלוקין עליו הרמב"ן ובעה"ק שנעלמו מהם דברי ספר הזהר (גם מדבריו אלו יראה הקורא שכן הוא כמו שכתבתי, הוא מעריץ את הרמב"ם שכיון לספר הזהר, ואם אינו מוחזק מאי זו ראיה). אך לבעל ספר מורה נבוכים לא יכולתי לישא פנים, בזכרי רעדה אחזתני חלחלה מלאה מתני, על כן אמרתי בחפזי כל האדם הקורא בשם הר"מ על חבור ספר מורה נבוכים כוזב שאינו המחבר הגדול בעל ספר היד החזקה. (מטפחת ספרים פ"א דפוס לבוב צד 3). ושם בחלק שני (פ"ח אות ל"ב צד 61) "ואיך אפשר לצייר ששני החבורים ר"ל ספר היד וספר מורה נבוכים יצאו מתחת יד מחבר אחד העקשים ונלוזים הנבוכים בארש ספר מורה נבוכים ולפי דעתם אין להאשימם כו', עליו בנו מורות כזב, ויש להם התנצלות, ואשמם בראשם כתיב, על כן אי אפשר ליחס ספר מורה נבוכים אל הר"מ. שזכה וזיבה את הרבים, וכל המזכה את

הרבים אין חטא בא על ידו תקלה כזו בספר מורה נבוכים שהכשיל רבים בתורה, בלי ספק בעולם, מי יודע כמה מאות ואלפים, יצאו מן הדת בסבת זה, והיא הסבה הקרובה לחורבן קהלות מישראל הרבות הגדולות ועצומות ועקירתן מארץ ספרד וצרפת בכלל, צדיק הוא ה' כוי וראוי לגזור עליו שרפה". ושם (אות ל"ז צד 64) "אכן אודות ספר מורה נבוכים אחת אמרתי חלילה לי להאמין על המחבר הגדול הנאמן לאלהיו כוי, שתהא המכשלה הזאת תחת ידיו כוי, אלא מחמת הלחץ זה הדחק אני אומר שהוא מעשה ידי פילוסוף אחד, שרצה להחנק ולתלות באילן גדול, כי אי אפשר להסכים דברי שני החבורים יחדו.

וכי יוכל אדם אפילו להעלות על הדעת שהרמב"ם לא כתב ספרו מורה נבוכים, עם כל הקושיות שיש עליו, אין זה אלא מכחיש את המציאות ואומר על זהב שהוא אבן. אמנם הרואה יראה שכונתו רצויה, לפי שכמה מבני ישראל עסקו בפילוסופיא, ובאו לידי כפירה ר"ל. ועיין בשו"ת הרשב"א (סי' תיד—תיח) איסורים על לימודי הפילוסופיא. וגם המה תלו עצמם בספר מורה נבוכים ותלו בו בוקי סרוקי. ובשעתו התחילה לפרוח ההשכלה וצץ המינות כמו שכותב "וככה יש לי עם שאר פילוסופי בני עמינו המשולחים, ועם רודפי הפשט, אשר שלחו יד לשונם בדרז"ל ובאגדות הקדושות, נכנסתי בתגר הרבה, לא ידעו במה יכשלו, ולא לי הריב כי להי', סעפים שנאתי ותורתו אהבתי". (מטפחת ספרים צד 3.) ולא רצה לבא בויכוחים עם אפיקורס ישראל, דכל שכן דפקר טפי (סנהדרין ל"ח ב') ולכן כתב שהספר מורה נבוכים אינו מאת הרמב"ם ז"ל, אבל אי אפשר להאמין שהיה כך בדעתו באמת, וכן היתה כונתו במה שכתב על ספר הזהר הקדוש. אבל באמת לא היה לו שום הסוס ופקפוק כלל.

השמטה לאות ג'.

וכן בבית המקדש השתמשו בלשון ארמית. כמ"ש ארבעה חותמות היו במקדש כו' וארמית כתוב עליהן (שקלים פ"ה מ"ג) ופירש הרע"ב' שם "שרוב דבורם בלשון ארמי היה" ושם (פ"ו מ"ה) שלשה עשר שופרות היו במקדש וכתוב עליהן תקלין חדתין ותקלין עתיקין.

תיקון טעות להקדמה: הרשב"א בתשובותיו (סי' י"ד) צ"ל (סי' תי"ו) ובזה מקום אתי להביא מרגניתא טבא מכ"ק דודי מרן הגאון הקדוש רבי גרשון חנוך העניך זללה"ה מראדזין, שביאר בזה את דברי הגמרא (ברכות ה' ב') רבי אלעזר חלש על לגביה רבי יוחנן בו חזייה דהוה קא בכי ר' אלעזר אמר ליה אמאי קא בכית, אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכון לבו לשמים, והדבר יפלא מאד

שהרי חכז"ל ספרו מגודל התמדתו בתורה, ודרשו עליו הפסוק (משלי ה':י"ט) באהבתה תשגה תמיד כגון רבי אלעזר בן פרת אמרו עליו על רבי אלעזר שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי (עירובין נ"ד ב'), והוא חשב שבכה על שלא למד תורה הרבה, ואמר שכוונתו על עובדא זו שלא רצה ללמוד ממנו מעשה מרכבה, ועל זה נחמו שאחד המרבה ואחד הממעיט וכו', כי לא היה יכול אז ללמוד כמו שהשיבו אכתי לא קשאי, וזהו ע"פ שאמרו חז"ל (קידושין ע"א א') שם בן מ"ב אותיות אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו ועומד בחצי ימיו כו'.

והוא עדיין לא הגיע לחצי ימיו וא"ל אכתי לא קשאי ודפח"ח.

*) המודעה נכתבה כלפי מבקר הספרים, כפי מנהגי המדינה שנהגו אז.